

Ministerie van Financiën

Het Blauwe Boekje 2023-2024

De economie en overheidsfinanciën
in grafieken en tabellen

Samen werken
aan een financieel
gezond Nederland

Ministerie van Financiën

Directie Algemene Financiële en Economische Politiek

September 2023

Inhoud

Hoofdstuk 1 - Brede welvaart en Nederlandse economie	3
1.1 Brede welvaart	4
1.2 Bevolking en migratie	9
1.3 Macro-economische indicatoren	13
1.4 Arbeidsmarkt.....	17
1.5 Bedrijfsleven en financiële sector	25
1.6 Inkomen, sociale zekerheid en vermogen.....	29
1.7 Armoede en ongelijkheid	37
1.8 Klimaat en energie	43
1.9 Stikstof, natuur en biodiversiteit	49
1.10 Welzijn en gezondheid	54
1.11 Huizenmarkt en huizenbezit	60
Hoofdstuk 2 - Overheidsfinanciën.....	64
2.1 Saldo en schuld	65
2.2 Overheidsuitgaven 2023	69
2.3 VWS.....	71
2.4 SZW.....	73
2.5 OCW	74
2.6 Rentelasten.....	75
2.7 Overheidsinkomsten.....	77
2.8 Directe belastingen	81
2.9 Wijzigingen directe belastingen.....	85
2.10 Indirecte belastingen	87

Hoofdstuk 1 - Brede welvaart en de Nederlandse economie

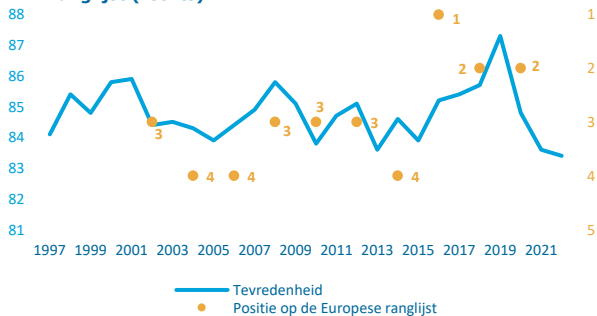
1.1 Brede welvaart

Brede welvaart reikt verder dan economische groei en materiële welvaart. Brede welvaart bevat ook sociale, ecologische en andere aspecten van welzijn, zoals gezondheid, onderwijs en veiligheid, om een completer beeld te geven van de samenleving.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek meet de brede welvaart in Nederland aan de hand van de Monitor Brede Welvaart. Deze monitor meet brede welvaart van mensen die nu in Nederland wonen, toekomstige generaties en van mensen in andere landen.

Nederland staat hoog op de Europese ranglijst voor subjectief welzijn, Nederlanders geven aan tevreden te zijn.

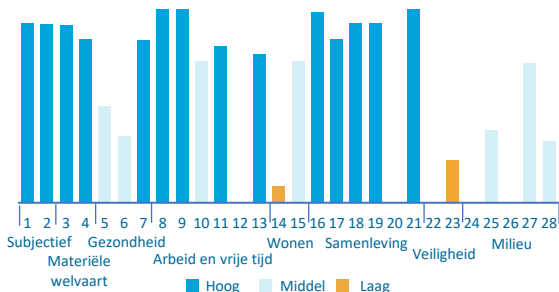
1.1.1 Tevredenheid met het leven (% van de bevolking dat het leven een 7 of hoger geeft, links) en positie op de Europese ranglijst (rechts)

Bron: CBS

Dat zien we terug in de brede welvaart in Nederland 'hier en nu', die staat er in Europees perspectief heel goed voor.

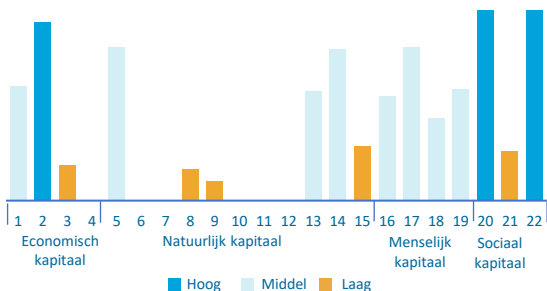
1.1.2 Positie van Nederland in de Europese Unie op brede welvaartsindicatoren voor mensen die nu in Nederland wonen

Bron: CBS

Voor volgende generaties is het beeld minder rooskleurig. Natuurlijk kapitaal is van belang, en Nederland scoort hier laag op...

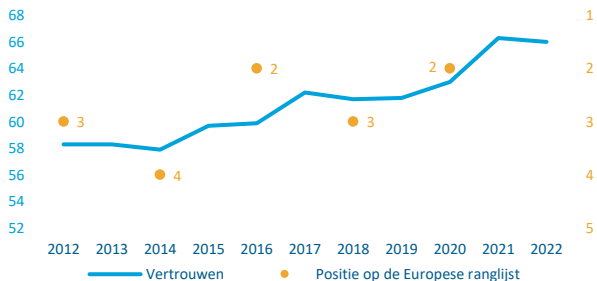
1.1.3 Positie van Nederland in de Europese Unie op brede welvaartsindicatoren voor de volgende generaties

Bron: CBS

...maar brede welvaart van toekomstige generaties ziet er wel goed uit op het gebied van sociaal kapitaal. In recente jaren steeg bijvoorbeeld het vertrouwen van Nederlanders in anderen.

1.1.4 Percentage eens met de stelling dat anderen te vertrouwen zijn (links) en positie op de Europese ranglijst (rechts)

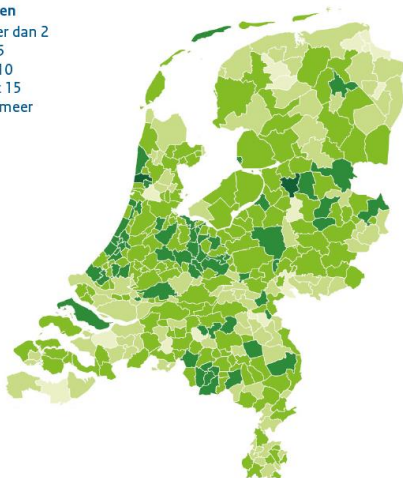
Bron: CBS

Gemeenten nabij (middel)grote steden in het hele land hebben de hoogste brede welvaart vanwege natuur in de directe omgeving en toegang tot banen en recreatie...

1.1.5 Aantal indicatoren waarop de gemeente bovenaan de ranglijst brede welvaart "hier en nu" en "later" scoort, 2022

Indicatoren

- Minder dan 2
- 2 tot 5
- 5 tot 10
- 10 tot 15
- 15 of meer

Bron: CBS

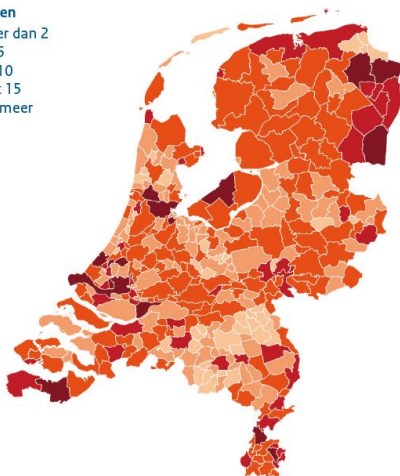

... vooral de grote steden en randen van het land scoren slecht op brede welvaart, vanwege grootstedelijke onveiligheid, vervuiling of gebrek aan faciliteiten.

1.1.6 Aantal indicatoren waarop de gemeente onderaan de ranglijst brede welvaart "hier en nu" en "later" scoort, 2022

Indicatoren

- Minder dan 2
- 2 tot 5
- 5 tot 10
- 10 tot 15
- 15 of meer

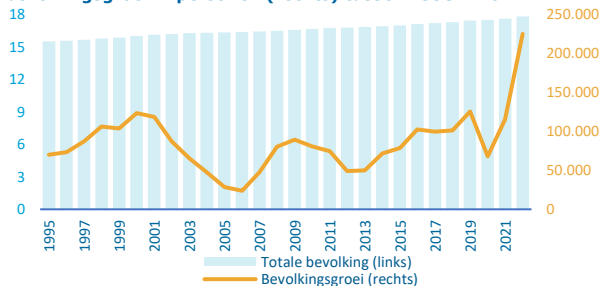

Bron: CBS

1.2 Bevolking en migratie

De bevolking is in 2022 met meer dan 200.000 personen toegenomen...

1.2.1. Totale bevolking in miljoenen inwoners (links) en bevolkingsgroei in personen (rechts) tussen 1995 – 2022

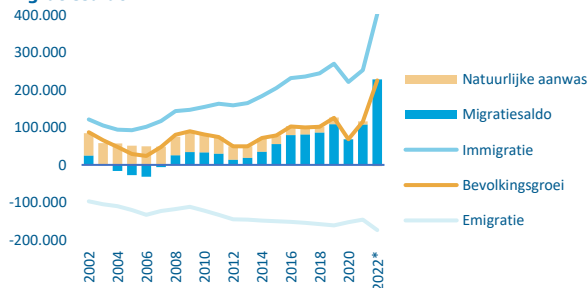

* Voorlopige data 2022

Bron: CBS

... dit komt voornamelijk door een stijging in het migratiesaldo vanwege de opvang van 100.000 Oekraïense vluchtelingen in 2022.

1.2.2 Opbouw bevolkingsgroei tussen 2001 en 2022 en migratiesaldo

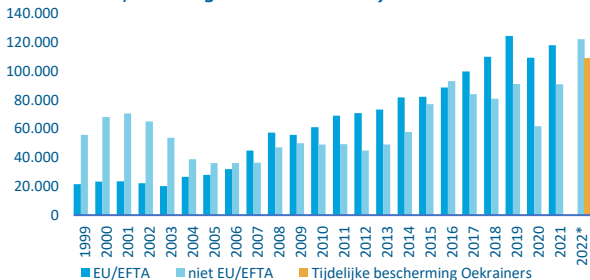

*Voorlopige data

Bron: CBS

Sinds 2007 is bijna ieder jaar het merendeel van de migranten afkomstig uit de EU en de Europese vrijhandelszone (EFTA). 2022 is een uitzondering vanwege de oorlogsvluchtelingen uit Oekraïne.

1.2.3 Aantal migranten uit EU/EFTA (bestaat uit EU, IJsland, Liechtenstein, Noorwegen en Zwitserland) en rest van de wereld

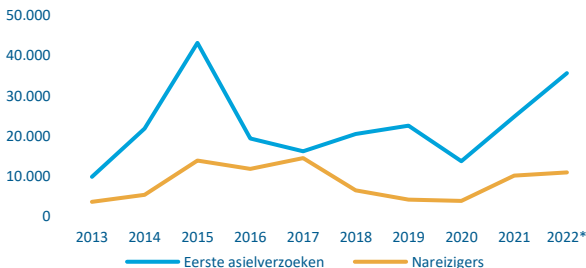

* Voor 2022 geen data beschikbaar over EU/EFTA migratie

Bron: CBS

Het aantal eerste asielverzoeken steeg in 2021 en 2022 sterk, het aantal nareizigers is waarschijnlijk minder hard gestegen.

1.2.4 Aantal eerste asielzoekers en nareizigers per jaar

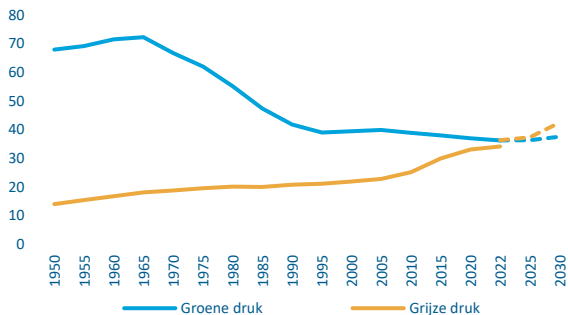

*Voorlopige data

Bron: CBS

Nederland vergrijst en hierdoor stijgt de grijze druk; er zijn steeds meer 65-plussers ten opzichte van het aantal 20- tot 65-jarigen.

1.2.5 Grijze druk (65-plussers als percentage van het aantal 20 tot 65-jarigen) en groene druk (20-minners als percentage van het aantal 20 tot 65-jarigen)

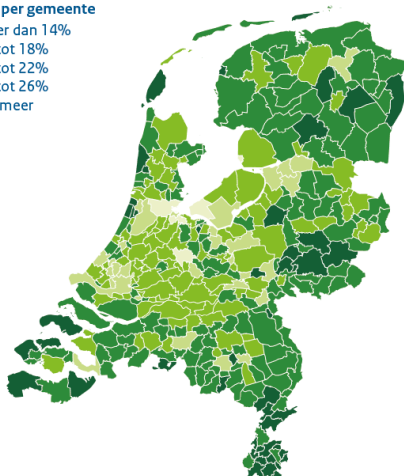
Bron: CBS

Het percentage ouderen per gemeente is het hoogst buiten de Randstad.

1.2.6 Percentage 65-plussers als aandeel van de totale bevolking per gemeente in 2023

Ouderen per gemeente

- Minder dan 14%
- 14% tot 18%
- 18% tot 22%
- 22% tot 26%
- 26 of meer

Bron: CBS

1.3 Macro-economische indicatoren

1.3.1 Kerncijfers Nederlandse economie

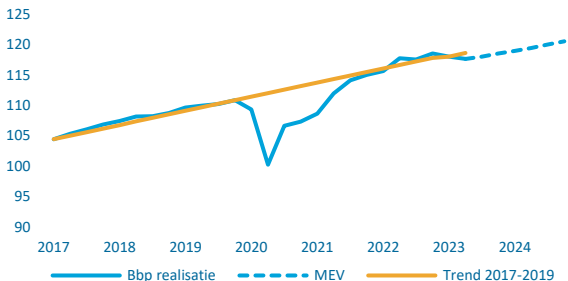
	2022	2023*	2024*
Bbp (waarde in miljard euro)	958,6	1028,4	1078,3
Bruto modaal inkomen (euro)	39000	41500	44000
Reële bbp-groei (in %)	4,3	0,7	1,5
Inflatie (CPI, %)	10	3,9	3,8
Koopkrachtontwikkeling, statisch, mediaan alle huishoudens (%)	-2,7	-1,1	1,8
Groei arbeidsproductiviteit bedrijven (per uur, %)	1,0	-0,9	0,8
Consumptie huishoudens (% groei)	6,6	0,6	2,4
Consumptie overheid (% groei)	1,6	2,4	3,1
Investerings (incl. voorraden) (% groei)	1,0	2,8	0,3
Uitvoer van goederen en diensten (% groei)	4,5	0,8	1,5
Invoer van goederen en diensten (% groei)	3,8	1,9	2,1
Bevolking (in miljoenen)	17,6	17,8	18,0
Werkloosheid (% beroepsbevolking)	3,5	3,6	4,0
Aantal werklozen (in duizend personen)	350	360	405
Werkgelegenheid (in uren)	3,9	1,2	0,6
Cao-loon bedrijven (% groei)	3,1	5,8	5,6
Lange rente Nederland (%)	1,4	2,8	2,8
EMU-schuld (% bbp)	50,1	47,7	46,9
EMU-saldo (% bbp)	-0,2	-1,5	-2,4

* Volgt uit de macro-economische verkenning van het CPB

Bron: CPB

De groei van het Nederlandse bbp is terug op de trend van voor de coronacrisis.

1.3.2 Ontwikkeling bruto binnenlands product (bbp, 2015=100)

Bron: CBS en CPB

De volumeontwikkeling van import en export nam de afgelopen jaren toe, na een flinke daling in 2020.

1.3.3 Ontwikkeling van import en export, procentuele verandering op kwartaalbasis t.o.v. een jaar eerder

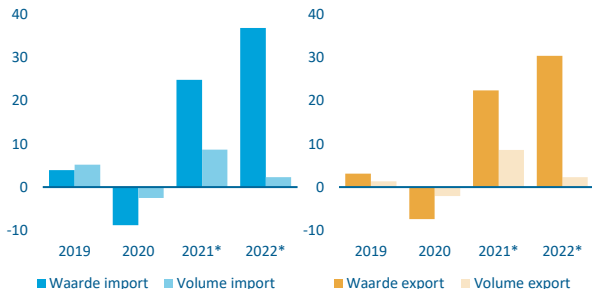

*Voorlopige data. **Volgt uit de macro-economische verkenning van het CPB

Bron: CBS, CPB

Maar vooral de waarde van de export- en import is gestegen ten gevolge van prijsstijgingen.

1.3.4 Waarde en volume van import en export, procentuele verandering t.o.v. een jaar eerder

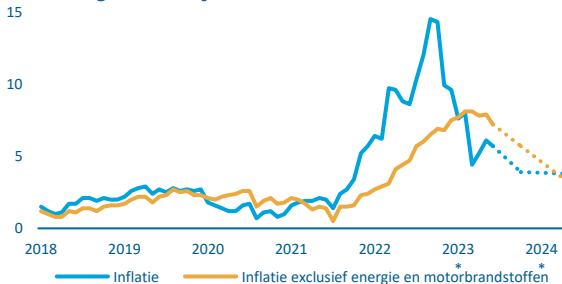

*Voorlopige cijfers

Bron: CBS

Mede dankzij een daling van energieprijzen neemt de inflatie in 2023 af, maar inflatie heeft zich verbreed en blijft hoog...

1.3.5. Consumentenprijsindexcijfer (CPI), procentuele verandering t.o.v. een jaar eerder

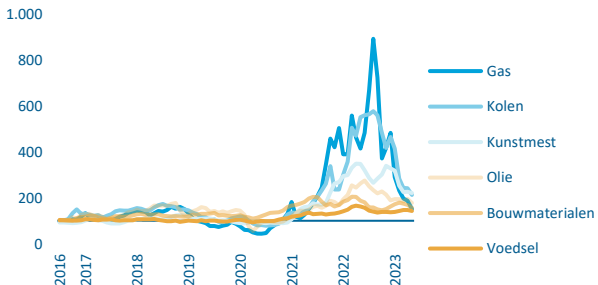
* Volgt uit de macro-economische verkenning van het CPB

Bron: CBS, CPB

...de stijging van de energieprijzen werkt door in andere grondstofprijzen.

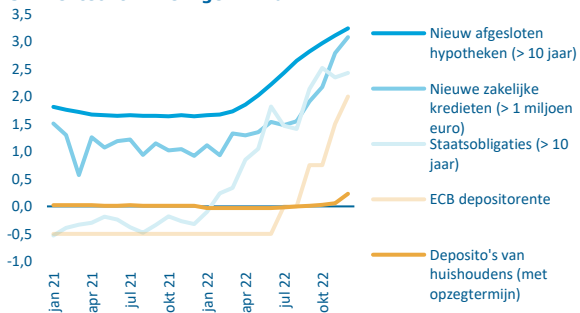
1.3.6 Ontwikkeling grondstofprijzen, 2016=100

Bron: Miljoenennota

Sinds medio 2022 verhoogde de ECB beleidsrentes om inflatie te remmen. Markrentes anticiperen en reageren hierop, en stijgen mee.

1.3.7 Renteontwikkelingen in %

Bron: CBS, ECB, DNB

1.4 Arbeidsmarkt

1.4.1 Kerncijfers Arbeid, 2023 (stand 2^e kwartaal)

	Aantal personen	Percentage van werkzame beroepsbevolking
Bevolking 15-75 jaar	13.228.000	
Beroepsbevolking	10.077.000	
Werkzame beroepsbevolking	9.727.000	
Werkloze beroepsbevolking	350.000	
Positie in de werkring		
<i>Werknemer</i>		
Werknemer met vaste arbeidsrelatie	5.390.000	53,38%
Werknemer met flexibele arbeidsrelatie	2.774.000	27,47%
<i>Zelfstandige</i>		
Zelfstandige zonder personeel (zzp)	1.210.000	12,60%
Zelfstandige met personeel	330.000	3,27%
Meewerkend gezinslid	27.000	0,3%
Arbeidsduur		
<i>Deeltijd</i>		
Totaal deeltijd	4.663.000	47,94%
Minder dan 20u per week	1.568.000	16,12%
20 tot 35u per week	3.096.000	31,83%
<i>Voltijd</i>		
Totaal voltijd (35u of meer)	5.063.000	52,06%
Bruto arbeidsparticipatie ¹	75,7%	
Netto arbeidsparticipatie ²	73,1%	

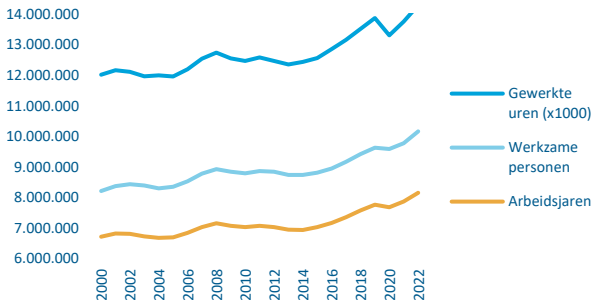
¹ percentage 15-75-jarigen dat behoort tot de beroepsbevolking

² percentage 15-75-jarigen met werk

Bron: CBS

Zowel de arbeidsparticipatie als het aantal gewerkte uren steeg in 2022...

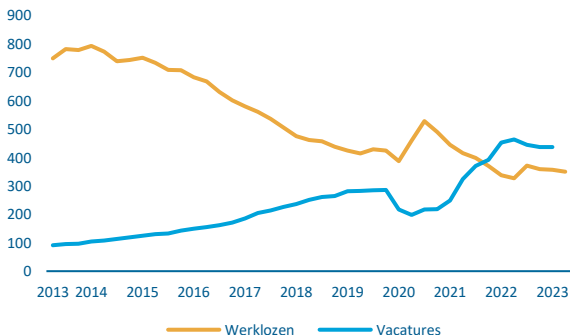
1.4.2 Aantal werkzame personen, aantal gewerkte uren (x1000) en arbeidsjaren, 2000-2022

Bron: CBS

... en toch is de arbeidsmarkt krap, met meer vacatures dan werklozen.

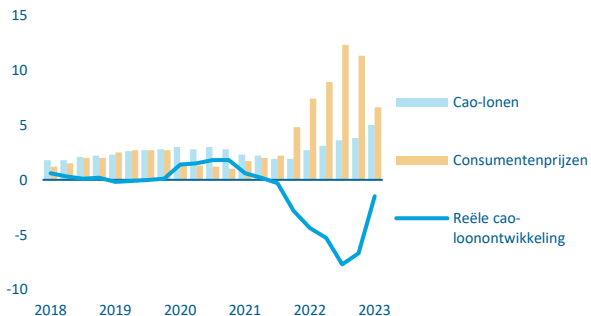
1.4.3 Spanning tussen werkloze beroepsbevolking en openstaande vacatures.

Bron: CBS

De cao-lonen reageren vertraagd op inflatie.

1.4.4 Ontwikkeling cao-lonen, consumentenprijzen en reële cao-lonen in procenten

Bron: CBS

Bij krapte kan een hogere arbeidsproductiviteit uitkomst bieden. Maar de groei van arbeidsproductiviteit is de afgelopen decennia afgenomen.

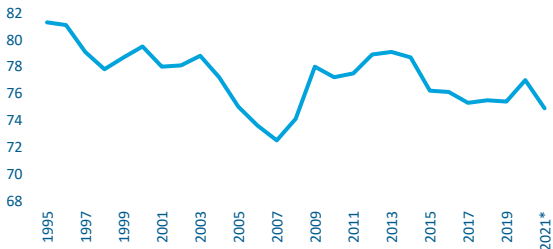
1.4.5 Groei arbeidsproductiviteit in procenten t.o.v. een jaar eerder

Bron: CBS

De arbeidsinkomensquote lijkt over de langere termijn een dalende trend te volgen.

1.4.6 Arbeidsinkomensquote (het aandeel van de beloning voor arbeid in het bbp)

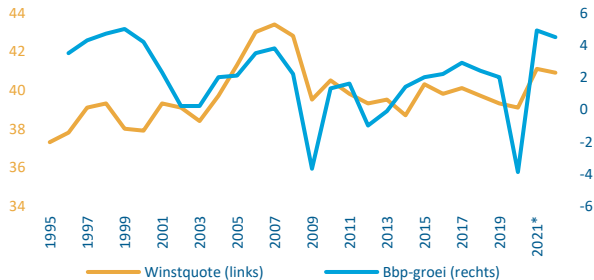

*Voorlopige cijfers voor a.i.q. in 2020 en 2021.

Bron: CBS

De winstquote volgt de bbp-groei. In 2021 en 2022 nam zowel de bbp-groei als de winstquote toe, mogelijk als gevolg van de coronasteunpakketten.

1.4.7 Winstquote niet-financiële vennootschappen (aandeel winst in het bbp, links) en bbp-groei (rechts)

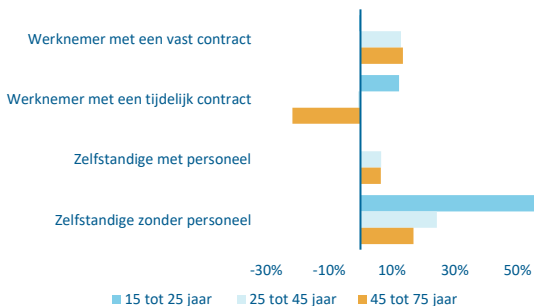

*Voorlopige cijfers winstquote in 2020, 2021 en 2022. Voorlopige cijfers bbp-groei in 2021 en 2022.

Bron: CBS

Nederland telt 1,2 miljoen zzp'ers. Tussen 2018 en 2022 was sprake van een toename met meer dan 220 duizend, vooral onder jongeren en twintigers is het aantal actief als ZZP-er hard gestegen.

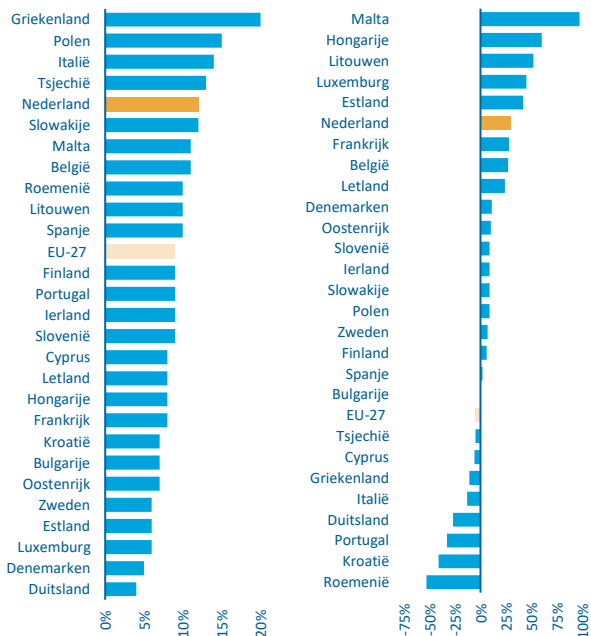
1.4.8 Procentuele veranderingen in aantal werknemers (vast en tijdelijk) en zelfstandigen (met en zonder personeel) tussen Q2 2018 en Q2 2023 per leeftijdscategorie

Bron: CBS

Het aandeel zzp'ers in Nederland is in Europees perspectief hoog en de afgelopen 10 jaar met 30% toegenomen.

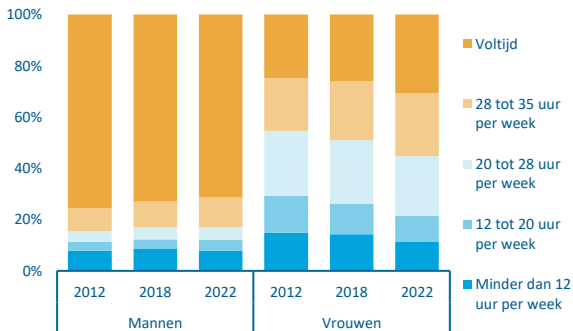
1.4.9 Aandeel zzp'ers als % bevolking tussen 15 en 75 jaar in Europese landen (links) en procentuele groei tussen 2012 en 2022 (rechts)

Bron: CBS en Eurostat

Vrouwen werken vaker in deeltijd dan mannen...

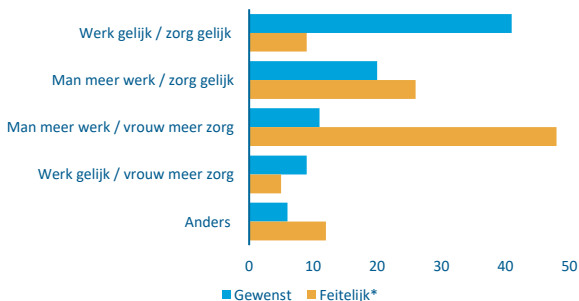
1.4.10 Wekelijkse arbeidsduur van mannen en vrouwen

Bron: CBS

...en zorg voor bijvoorbeeld de kinderen is ongelijk verdeeld tussen mannen en vrouwen...

1.4.11 Gewenste en feitelijke verdeling tussen partners van betaald werk en zorg voor kinderen, 2022

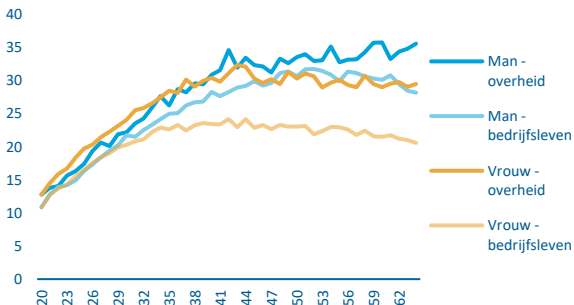
*Er is sprake van gelijkheid als er maximaal 4 uur verschil is.

Bron: CBS

...daarnaast verdienen vrouwen vooral op oudere leeftijd en in het bedrijfsleven bruto minder per uur dan mannen...

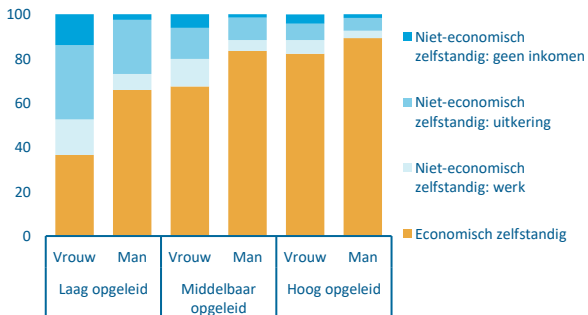
1.4.12 Ongecorrigeerd bruto-uurloon werknemers in euro per levensjaar, 2020

Bron: CBS, Emancipatiemonitor 2022

...als gevolg zijn vooral lager opgeleide vrouwen minder vaak economisch zelfstandig dan mannen.

1.4.13 Economische zelfstandigheid en sociaaleconomische positie, 2021

Bron: CBS

1.5 Bedrijfsleven en financiële sector

De specialistische zakelijke dienstverlening telt in Nederland verreweg de meeste bedrijven, gevolgd door handel, bouwnijverheid en gezondheids- en welzijnszorg.

1.5.1 Aantal bedrijven per sector in Q3 2023 en Q3 2018. De percentages geven de groei in de afgelopen vijf jaar aan.

*Voorlopige data

Bron: CBS

De Nederlandse economie scoort hoog op verschillende indicatoren voor concurrentievermogen en vestigingsklimaat.

1.5.2. Indicatoren concurrentievermogen en vestigingsklimaat

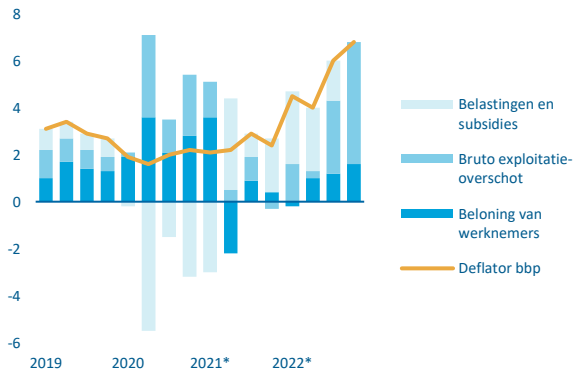
Index	2014	2018	2022
World Economic Forum Global Competitiveness index (ranking)	8	6	4*
European Innovation Scoreboard (ranking)	6	4	4**
National Entrepreneurship Context Index (ranking 50 landen)	Geen data	3	5
Ranglijst digitale economie en maatschappij EU (Ranking)	4	4	3

* Data 2019, ** Data uit 2023

Bron: OESO, ministerie van Economische Zaken

Decompositie van de bbp deflator* laat zien dat de bijdrage van winst aan de inflatie is toegenomen in 2022.

1.5.3 Bijdrage deflator bbp (%)

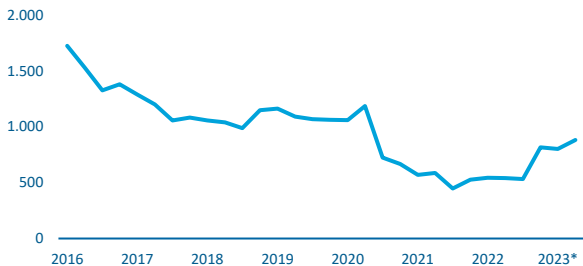
*De bbp-deflator is een maatstaf voor de prijsveranderingen in de economie. Het wordt berekend door het nominaal bruto binnenlands product te delen door het reëel bbp. Het bruto exploitatieoverschot is een breed winstbegrip.

**Voorlopige cijfers

Bron: CBS

Dankzij de steunpakketten bleef het aantal faillissementen in de pandemie laag. Sinds eind 2021 neemt het weliswaar weer licht toe, maar ligt het onder het langjarig gemiddelde.

1.5.4 Aantal uitgesproken faillissementen

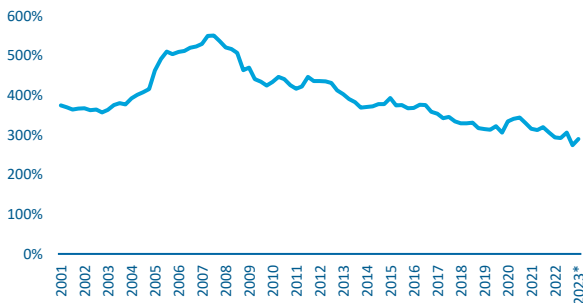

*Voorlopige data

Bron: CBS

De balansomvang van de Nederlandse bankensector daalt al jaren vanwege strengere eisen na de financiële crisis en de opkomst van niet-bancaire financiële instellingen.

1.5.5 Bankbalansomvang in % van BBP

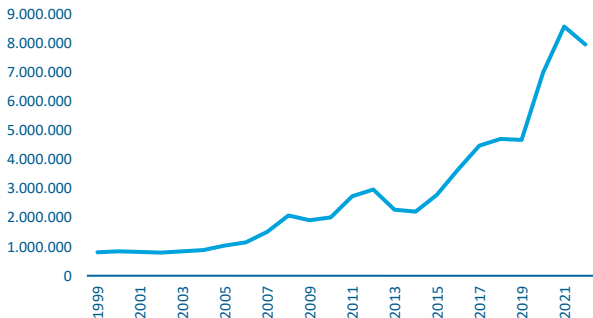

* Voorlopige data

Bron: Kwartaalcijfers van DNB, jaarcijfers van CBS

Door het verkrappende beleid van de ECB neemt de balansomvang van het Eurosysteem voor het eerst in lange tijd af, al is het nog steeds een veelvoud van 10 jaar geleden.

1.5.6 Balans Eurosysteem per 31 december (x €1.000.000)

Bron: ECB

1.6 Inkomen, sociale zekerheid en vermogen

1.6.1 Overzicht besteedbaar inkomen huishoudens, 2021

Aantal particuliere huishoudens met inkomen*	7 948 700
Gemiddeld aantal personen per huishoudens	2,2
Mediaan gestandaardiseerd besteedbaar inkomen	€ 29 800
Gemiddeld gestandaardiseerd besteedbaar inkomen	€33 500
Mediaan besteedbaar inkomen	€ 39 500
Gemiddeld besteedbaar inkomen	€48 400

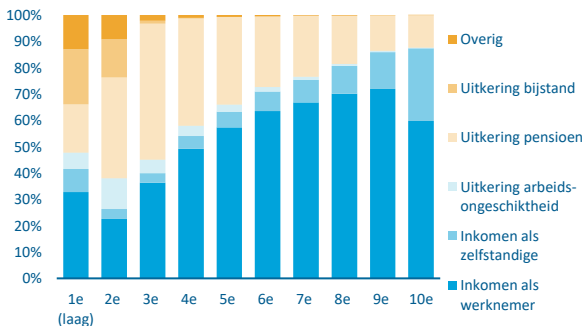
*Voorlopige cijfers

Gestandaardiseerd inkomen: om het inkomen van huishoudens van verschillende grootte en samenstelling vergelijkbaar te maken, wordt het inkomen gestandaardiseerd. Dit gebeurt door het huishoudinkomen te delen door een factor die uitdrukt hoe groot het schaalvoordeel is van een gemeenschappelijk huishouden. Zo hebben een alleenstaande met een besteedbaar inkomen van 10 duizend euro en een echtpaar zonder kinderen met een besteedbaar inkomen van 13,7 duizend euro een gelijk welvaartsniveau.

Bron: CBS

Inkomen uit loondienst en eigen bedrijf maakt een groter deel uit van het totale inkomen voor hogere inkomens dan voor de lagere inkomens.

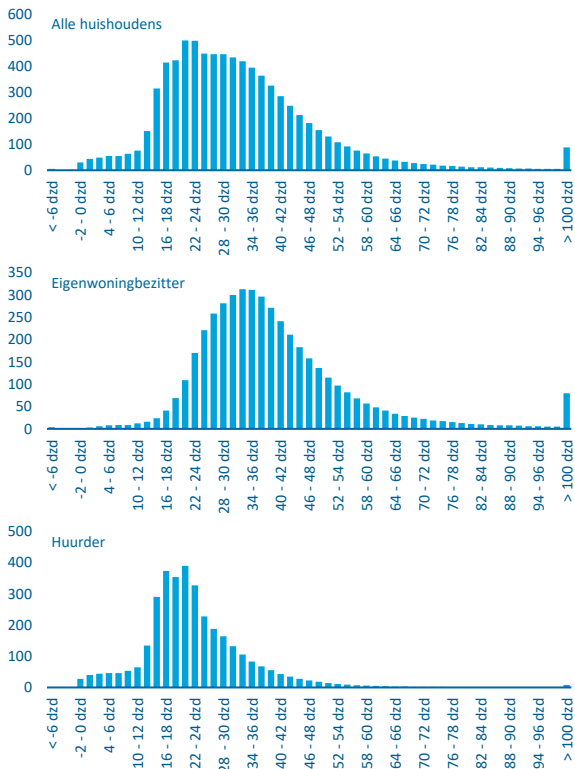
1.6.2 Belangrijkste inkomstenbron per 10%-inkomensgroep, 2021

Bron: CBS

Het gemiddelde besteedbare inkomen van eigenwoningbezitters is ruim 15 duizend euro hoger dan van huurders.

1.6.3 Verdeling gestandaardiseerd besteedbaar inkomen in duizenden huishoudens, 2021

Bron: CBS

Het mediane bruto jaarsalaris van een manager IT is vier keer zo hoog als dat van een schoonmaker.

1.6.4 Bruto jaarsalaris per beroep, 2022

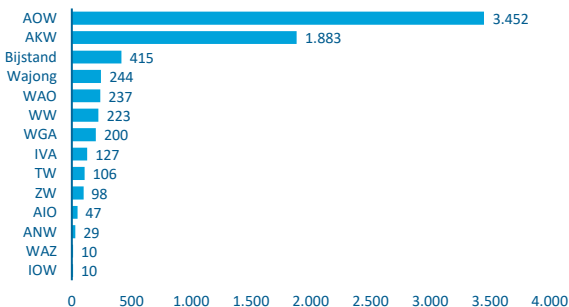
Functie	Minimum	Mediaan	Maximum
Bestuursvoorzitter middelgrote organisatie	369.400	546.000	720.200
Commercieel Directeur	138.100	207.600	235.800
Minister		181.000	
Lid tweede kamer		120.100	
Manager IT	97.900	109.500	152.200
Jurist	76.500	99.600	118.700
Universitair docent	67.600	77.100	86.700
GZ-psycholoog	61.700	71.100	80.500
Programmeur	47.200	64.800	81.600
IC verpleegkundige	47.800	55.300	62.800
Leraar tweedegraads voortgezet onderwijs	42.600	53.600	66.100
Treinmachinist	45.800	52.700	59.600
Politieagent B	36.500	48.200	59.900
Grafisch ontwerper	37.400	44.100	50.800
Verpleegkundige	35.700	42.000	48.400
Buschauffeur	31.700	37.000	42.300
Secretaresse	30.500	36.600	43.200
Doktersassistente	27.600	33.000	38.300
Loodgieter	25.400	31.300	39.800
Schoonmaker	25.200	27.200	32.000
Wettelijk minimumloon		21.074	

Bron: Wie verdient wat 2023, weekblad EW en Berenschot

In december 2019 werden bijna 7 miljoen volwassen Nederlanders ondersteund in hun inkomen via de sociale zekerheid; het overgrote deel met AOW en kinderbijslag.

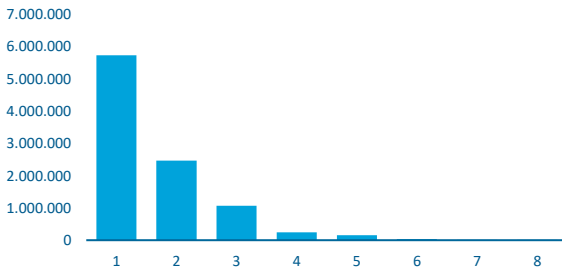
1.6.5 Omvang regelingen sociale zekerheid in aantal ontvangers (dus géén toeslagen), december 2019 (x1000 personen)

Bron: IBO vereenvoudiging sociale zekerheid

Er wordt veel gestapeld in de sociale zekerheid en toeslagen: 40% van de mensen die een vorm van sociale zekerheid of toeslagen ontvangt, maakt gebruik van meer dan 1 regeling.

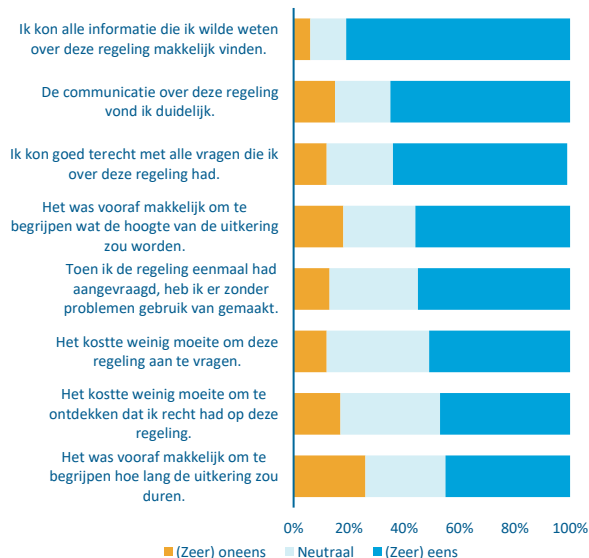
1.6.6 Aantal burgers die een of meer extra regelingen ontvangen bovenop hun sociale zekerheid of toeslagen

Bron: IBO vereenvoudiging sociale zekerheid

Een substantieel deel van de gebruikers heeft moeite met het gebruik van de inkomensondersteuning, al maakt ook een groot deel er probleemloos gebruik van.

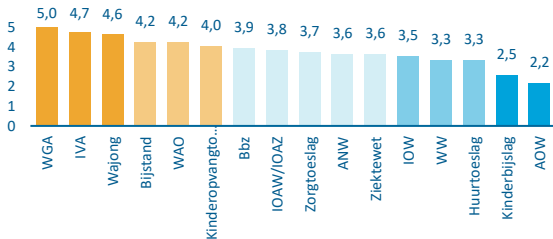
1.6.7 Ervaren complexiteit van sociale zekerheid

Bron: IBO sociale zekerheid

Sommige regelingen zijn complexer dan anderen. Regelingen met verrekening van bijverdiensten, een inkomensvoets en voorschotten worden vaak complexer ervaren.

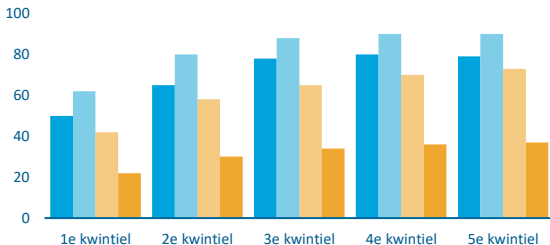
1.6.8 Gemiddelde score op complexiteit per regeling – relatief aan de hoogst scorende regeling (die een 5 krijgt). Een 0 staat voor niet complex, een 5 voor meest complexe regeling.

Bron: IBO sociale zekerheid

Mensen met een laag inkomen maken minder vaak gebruik van kinderopvang dan mensen met een hoog inkomen, terwijl kinderopvang een sterk positieve bijdrage aan de ontwikkeling kan hebben.

1.6.9 Ontvangers van kinderopvangtoeslag als percentage van huishoudens dat voldoet aan de arbeidseis*, naar inkomenskwintiel en leeftijd kind.

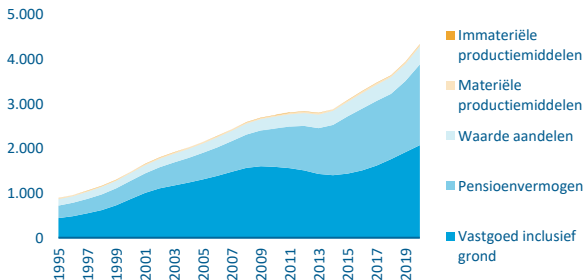

*Deze groep heeft bij gebruik kinderopvang recht op toeslag.

Bron: SCP en CPB

Het totale vermogen van Nederland bestaat voor het grootste deel uit pensioen en de eigen woning.

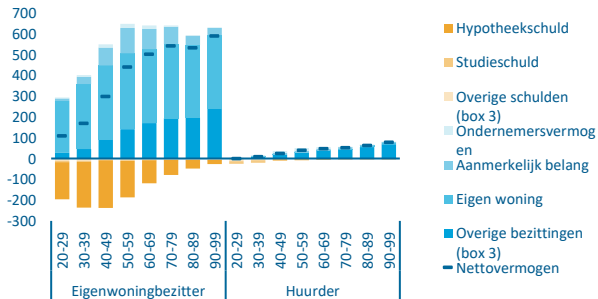
1.6.10 Opbouw totale bezittingen Nederlandse huishoudens, 1995 – 2020, in miljarden euro's

Bron: CBS, Nationale rekeningen

Eigenwoningbezitters hebben meer vermogen en hogere schulden dan huurders.

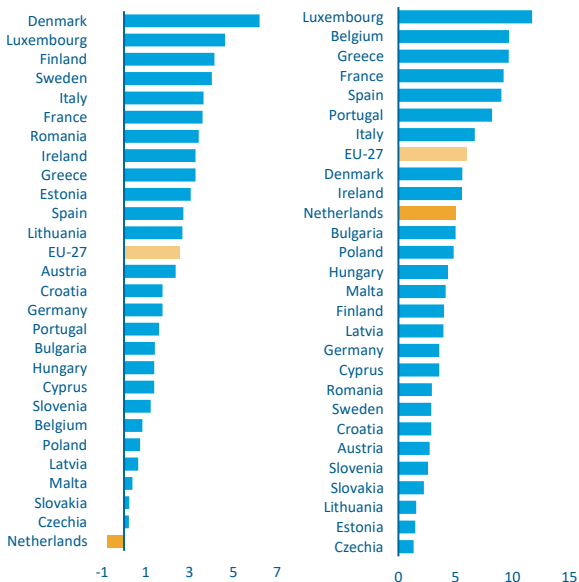
1.6.11 Gemiddelde vermogens- en schuldbestanddelen in duizenden euro's van eigenwoningbezitters en huurders per leeftijdsgroep exclusief tweede pijler pensioen, 2020

Bron: CBS

In vergelijking met andere landen heft Nederland, vooral vanwege de hypotheekrenteaftrek, het minste belasting op inkomen uit vermogen, en ondergemiddeld op vermogen zelf.

1.6.12 Belasting op inkomen uit vermogen van huishoudens als % van totale belastingopbrengsten (links) en belasting op waarde van het vermogen als % van totale belastingopbrengsten (rechts), 2021

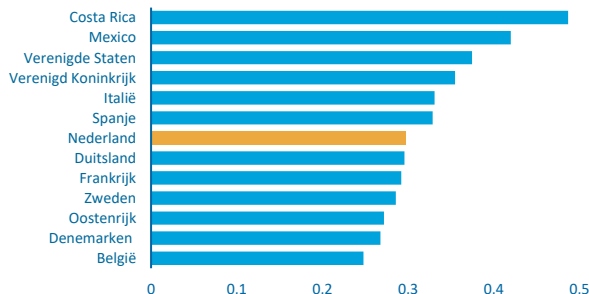

Bron: Europese Commissie

1.7 Armoede en ongelijkheid

Op inkomensongelijkheid scoort Nederland in lijn met andere OESO-landen.

1.7.1 Gini-coëfficiënt* van besteedbaar huishoudinkomen in verschillende landen, 2021 of laatst beschikbare data

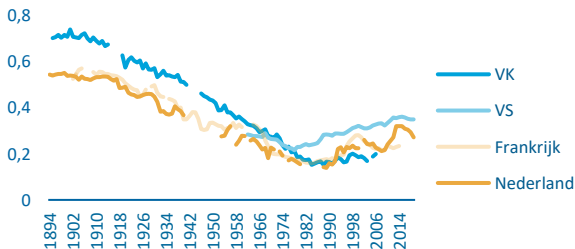

* De Gini-coëfficiënt is een indicator voor ongelijkheid. Deze coëfficiënt varieert tussen één (één iemand heeft al het inkomen/vermogen) en nul (iedereen heeft hetzelfde inkomen/vermogen).

Bron: OESO

Het aandeel vermogen van de top 1% meest vermogende huishoudens is in Nederland sinds de jaren 90 gestegen.

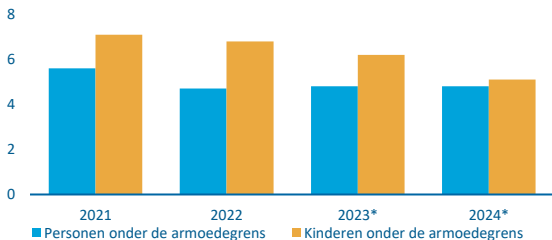
1.7.2 Vermogen van top 1% in de VS, het VK, Frankrijk en Nederland in %, exclusief pensioenaanspraken

Bron: Vicq, A. de (2023) ESB, 108(4820), 156-157

Sinds 2021 is het aantal personen en kinderen in armoede gedaald vanwege (incidentele) koopkrachtmaatregelen.

1.7.3 Percentage personen en kinderen onder de armoedegrens

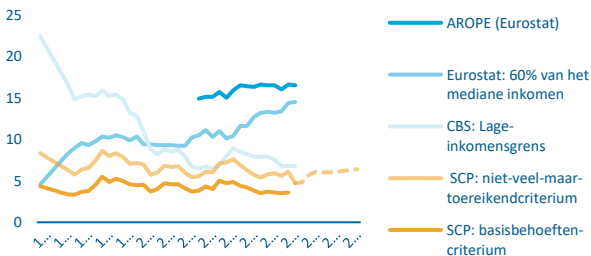

* Raming

Bron: Ministerie van Financiën

Armoede wordt op verschillende manieren gemeten. De armoedegrens van het SCP kijkt bijvoorbeeld naar absolute armoede en Eurostat naar de inkomensontwikkeling in een land (relatief). Sinds 2000 is er geen grote verbetering in de armoede.

1.7.4 Armoede % in Nederland volgens vier gangbare methoden

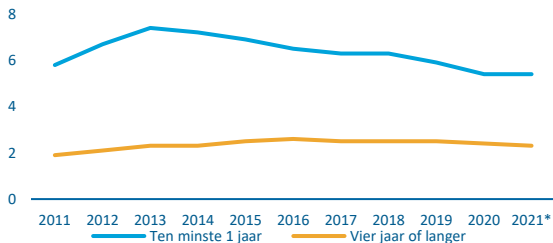

Noot: De stippellijnen verwijzen naar CPB-ramingen.

Bron: Goderis, B. & S. Muns (te verschijnen). Ruim één miljoen mensen leven in Nederland onder de armoedegrens. In: ESB, 108 (september/oktober 2023).

In 2021 maakte meer dan 5% van de Nederlanders deel uit van een huishouden met een inkomen onder de lage-inkomensgrens van het CBS en voor meer dan 2% hiervan gold dit al vier jaar of langer.

1.7.5 Trendlijn van percentage mensen 1 jaar onder de armoedegrens en 4 jaar of langer onder de armoedegrens.

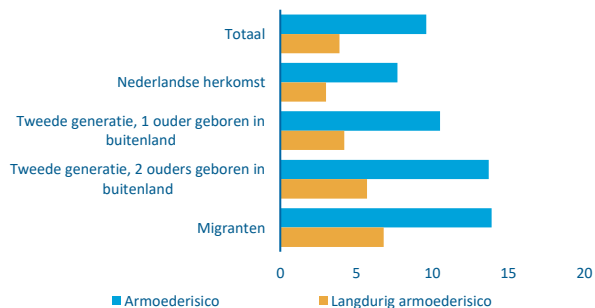

* Voorlopig

Bron: CBS

Het risico om armoede te erven is groter onder mensen met een migratieachtergrond...

1.7.6 Armoederisico in procenten in 2020 bij opgroei in laag-inkomensgezin in 1995

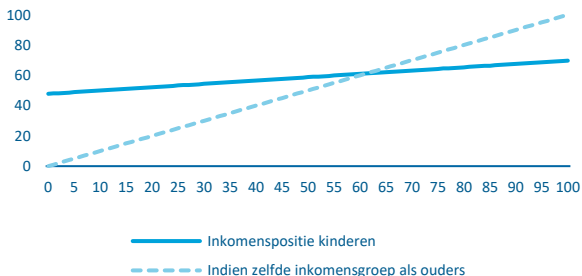

Bron: CBS

... maar toch ontstijgt meer dan 60% de inkomenspositie van hun ouders binnen 25 jaar.

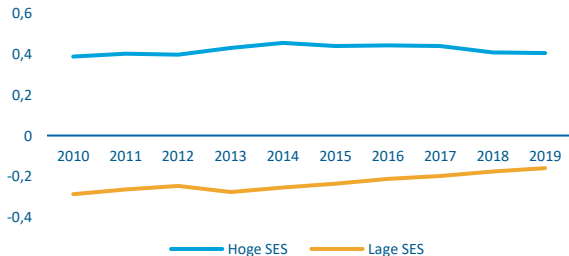
1.7.7 Positie op de inkomensladder kinderen in 2020 (y-as) op basis van positie op de inkomensladder ouders in 1995 (x-as). Stippellijn weergeeft de inkomenspositie indien deze hetzelfde zou zijn als die van de ouders

Bron: CBS

Kinderen van ouders met een hogere sociaaleconomische status hebben een gemiddeld een hogere score op de eindtoets in het basisonderwijs...

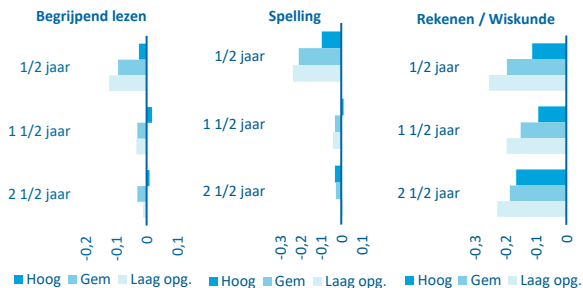
1.7.8 Verschillen in scores eindtoets basisonderwijs in leerjaren ten opzichte van het gemiddelde

Bron: Borghans, L., & Diris, R. E. M. (2021). Ongelijkheid in het Nederlandse onderwijs door de jaren heen. In Preadviezen voor de Koninklijke Vereniging voor Staathuishoudkunde (pp. 37-43).

Schoolsluitingen tijdens de covidperiode zorgden voor grotere achterstanden in leergroei voor kinderen met laagopgeleide ouders dan hoogopgeleide ouders. Voor spelling en begrijpend lezen is deze achterstand ingehaald; voor rekenen niet.

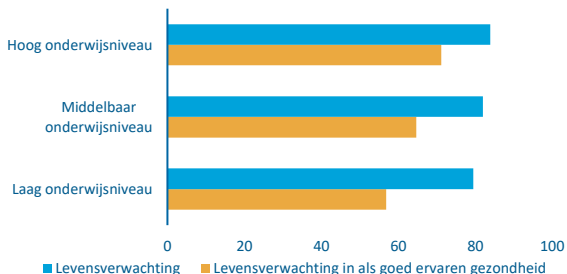
1.7.9 Gestandaardiseerd verschil in leergroei begrijpend lezen (links), spelling (midden) en rekenen (rechts) van leerlingen in de onderbouw van het basisonderwijs (groep 3, 4 en 5) na een half jaar, anderhalf jaar, en twee en een half jaar na de start van COVID, uitgesplitst naar opleidingsniveau ouders

Bron: Haelermans, C., Van Wetten, S., Abbink, H., Baumann, S., Hendrickx, S., Hendrikse, A., Jacobs, M., & Meijer, R. & Van Vugt, L. (2022). Ongelijkheid in leervertraging neemt af voor begrijpend lezen en spelling. NCO Factsheet No. 2022-6.

Het verschil in gezonde levensjaren tussen mensen met een laag en hoog opleidingsniveau is bijna 15 jaar.

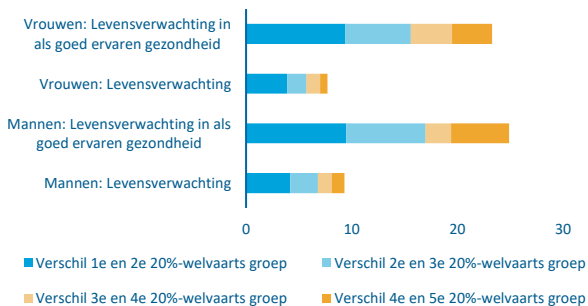
1.7.10 Levensjaren en levensjaren in als goed ervaren gezondheid per opleidingsniveau

Bron: CBS

Ook welvaart is bepalend voor het aantal levensjaren in goed ervaren gezondheid. Tussen de laagste en hoogste welvaartsgroep is het verschil zelfs bijna 25 jaar.

1.7.11 Verschil in levensjaren en levensjaren in als goed ervaren gezondheid per inkomensklasse

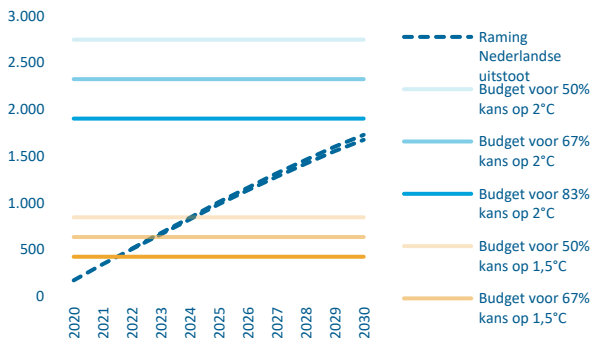

Bron: CBS

1.8 Klimaat en energie

Het doel om de opwarming van de aarde te beperken tot 1,5°C raakt uit zicht. Nederland overschrijdt al in de komende 2 jaar het koolstofbudget dat past bij dit doel...

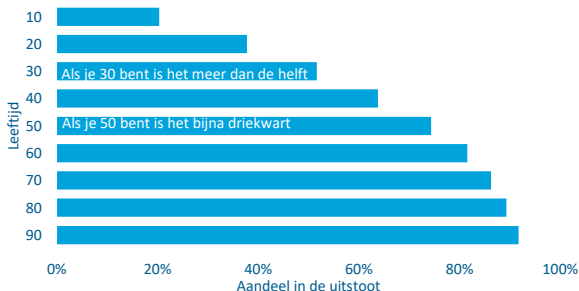
1.8.1 Uitstoot binnen Nederland (cumulatief) en het overblijvende koolstofbudget voor Nederland om de opwarming te beperken tot 1,5°C en 2°C.

Bron: Gebaseerd op het mondiale koolstofbudget uit Forster et al., *Indicators of Global Climate Change 2022: annual update*, vermenigvuldigd met het aandeel van Nederland in de wereldbevolking tot 2050 (volgens de ramingen van de VN).

...dit is bijna volledig het gevolg van de uitstoot van huidige generaties. Als je 50 bent is bijna driekwart van de broeikasgassen in de atmosfeer tijdens je leven uitgestoten.

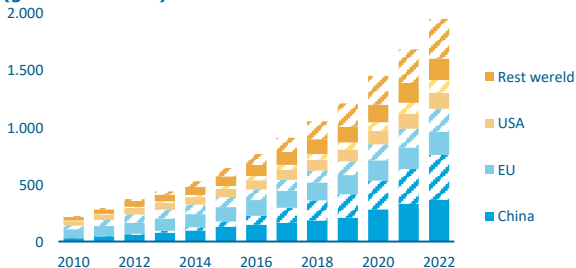
1.8.2 Percentage van de broeikasgassen in de atmosfeer (als gevolg van fossiele brandstoffen) dat is uitgestoten tijdens het leven van de huidige generaties

Bron: IPCC

De capaciteit van zonne- en windenergie groeit exponentieel.

1.8.3 Opgesteld vermogen van zonne- en windenergie in gigawatt (gearceerd is zon)

Bron: IRENA

De bedrijven die het meeste uitstoten in Nederland zijn energiebedrijven, de (petro)chemische industrie en Tata Steel

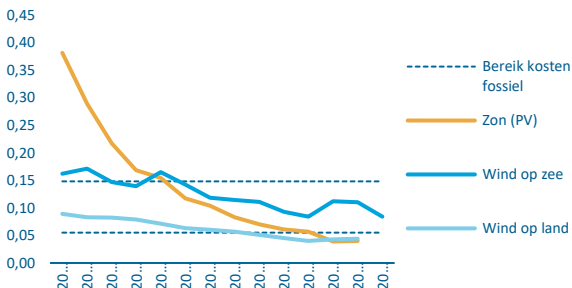
1.8.4 Grootste uitstoters van CO2 in Nederland, 2022

Ranking 2022 (2021)	Bedrijf	Aandeel NL uitstoot (%)
1 (1)	Vattenfall	5,0
2 (2)	RWE	4,3
3 (3)	Shell	3,9
4 (4)	Tata Steel IJmuiden	3,5
5 (6)	Uniper Benelux	2,3
6 (5)	Chemelot Site Permit	2,3
7 (7)	DOW Benelux	2,1
8 (8)	Yara Sluiskil	1,6
9 (9)	Esso Nederland	1,6
10 (13)	Power Plant Rotterdam	1,5
11 (10)	ENGIE Energie Nederland	1,5
12 (11)	BP Raffinaderij Rotterdam	1,2
13 (12)	Eneco	1,1
14 (14)	Zeeland Refinery	0,9
15 (19)	Pergen	0,7

Bron: NEa

De toename van hernieuwbare elektriciteit zorgt via leereffecten voor steeds verder dalende kosten. Hernieuwbaar prijst fossiel steeds vaker uit de markt.

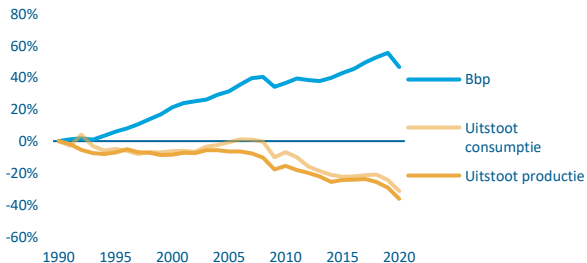
1.8.5 Gemiddelde mondiale prijs van duurzame elektriciteit (LCOE), in USD 2020/kWh

Bron: IRENA

Economische groei en emissies zijn in toenemende mate 'ontkoppeld': het laatste decennium is de economie in de EU gegroeid en zijn tegelijk de emissies gedaald.

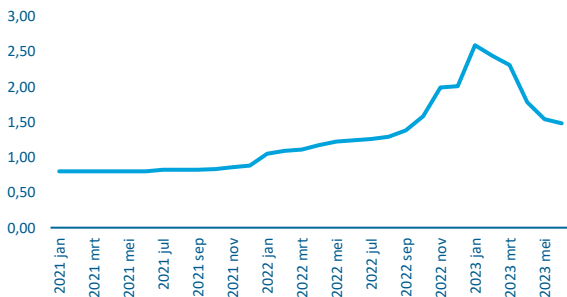
1.8.6 Groei van het BBP per capita en de CO₂-uitstoot van de productie (territoriale emissies) en consumptie (gecorrigeerd voor handel) per capita, in de EU, sinds 1990

Bron: Wereldbank, Friedlingstein et al.: Global Carbon Budget 2022

Vanwege de Russische inval in Oekraïne zijn de energieprijzen in 2022 sterk gestegen...

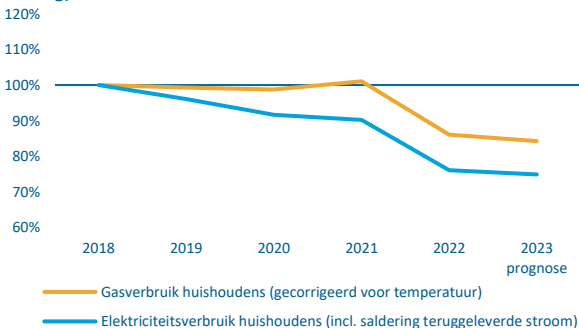
1.8.7 Gemiddeld gastarief per kuub

Bron: CBS

... dit zorgde voor hogere energielasten voor huishoudens en een daling van ongeveer 15% in het gas- en elektriciteitsverbruik van huishoudens.

1.8.8 Gemiddeld gas- en elektriciteitsverbruik per jaar per woning, 2018 is 100%

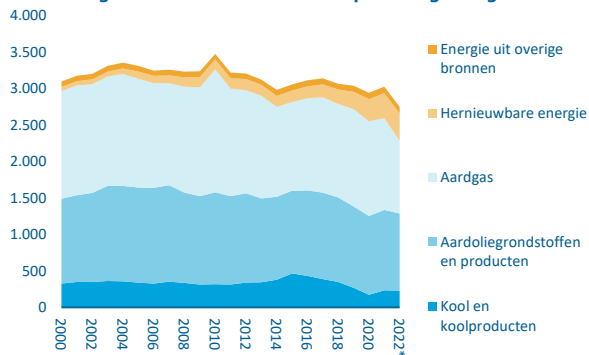

Bron: CBS

Ondanks dat het aandeel hernieuwbare energie in de energiemix stijgt, is nog meer dan 80% van het energieverbruik in Nederland fossiel.

1.8.9 Energieverbruik Nederland in PJ per energiedrager

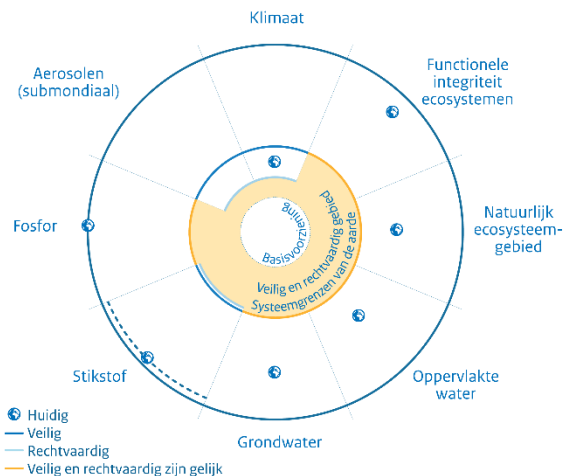
*Voorlopige cijfers

Bron: CBS

1.9 Stikstof, natuur en biodiversiteit

Bij overschrijding van de planetaire grenzen veranderen natuur en klimaat dusdanig dat de stabiliteit in gevaar kan komen. 7 van de 8 grenzen zijn gekwantificeerd, 6 hiervan zijn op meer dan de helft van het landoppervlak overschreden.

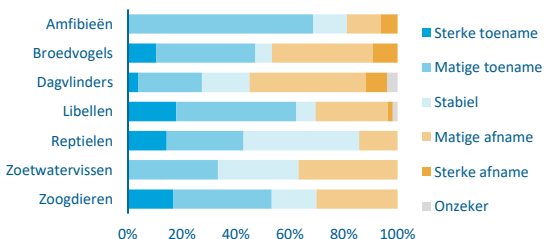
1.9.1 Mate van overschrijding van de veilige en rechtvaardige planetaire grenzen

Het wetenschappelijke artikel 'Safe and just Earth system boundaries' beschrijft acht systeemgrenzen voor de weerbaarheid en stabiliteit van de aarde. Voor een uitgebreide beschrijving van deze systeemgrenzen, zie Rockström, J., J. Gupta, D. Qin et al. (2023). Safe and just Earth system boundaries. Nature 619, 102–111.

Biodiversiteit staat onder druk. In 2021 had 39% van de 351 inheemse soorten een 'bedreigde' status (rode lijstsoorten).

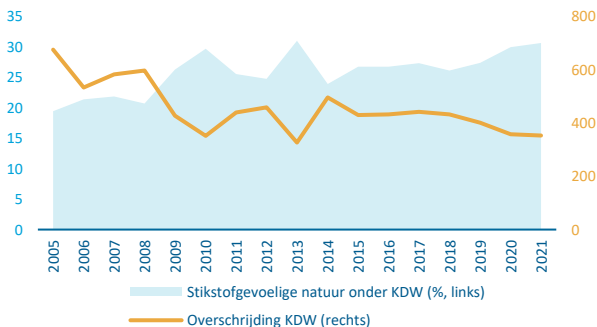
1.9.2 Trend instandhouding 351 inheemse soorten waarvan jaarlijks gegevens worden bijgehouden in Nederland

Bron: Compendium voor de Leefomgeving (CLO)

Sinds 2005 is meer stikstofgevoelige natuur in Natura-2000 gebieden onder de kritische depositie waarde gekomen, maar de wettelijke doelstelling van 74% in 2035 is nog niet in zicht.

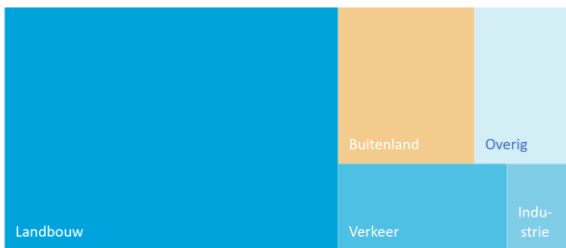
1.9.3 Stikstofgevoelige natuur in Natura-2000 gebieden onder de kritische depositiewaarde in % oppervlakte (links) en gemiddelde overschrijding KDW in mol per ha/jaar (rechts)

Bron: CLO

De landbouwsector en het buitenland zijn de grootste bronnen van stikstofdepositie op stikstofgevoelige natuur in Natura-2000 gebieden in Nederland. Nederland veroorzaakt meer depositie in het buitenland dan andersom.

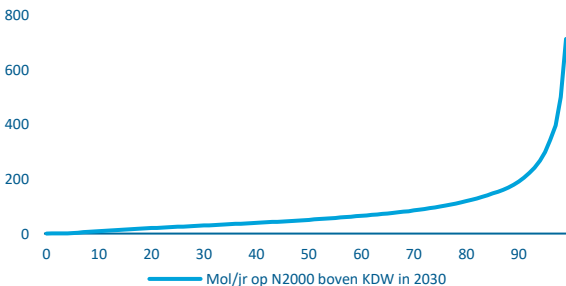
1.9.4 Herkomst en aandeel in totale stikstofdepositie op stikstofgevoelige natuur in Natura-2000 gebieden in 2021

Bron: CLO

Het bedrijf op het 90^e percentiel veroorzaakt 3,5 keer meer depositie dan het mediane bedrijf vanwege de ligging en bedrijfsomvang.

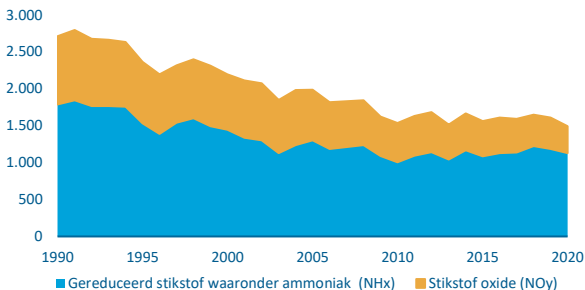
1.9.5 Bedrijfslocaties naar stikstofdepositie in mol per jaar op stikstofgevoelige N-2000 gebieden

Bron: Achtergrondnotities ambtelijke berekeningen Financiën advies behalen stikstofdoelen, Verdeling stikstofdepositie over bedrijfslocaties

De stikstofdepositie is tussen 1990 en 2010 gedaald, maar sinds 2010 is deze daling gestagneerd omdat met name de daling van ammoniakdepositie niet verder is doorgezet.

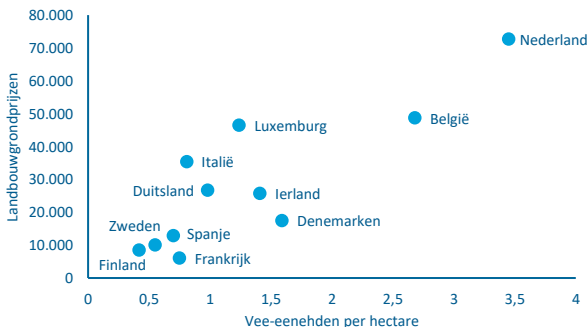
1.9.6 Depositie van stikstof per hectare

Bron: CLO

De landbouw in Nederland is in Europees perspectief relatief intensief en productief, wat ertoe kan leiden dat ook de prijzen voor landbouwgrond hoog zijn.

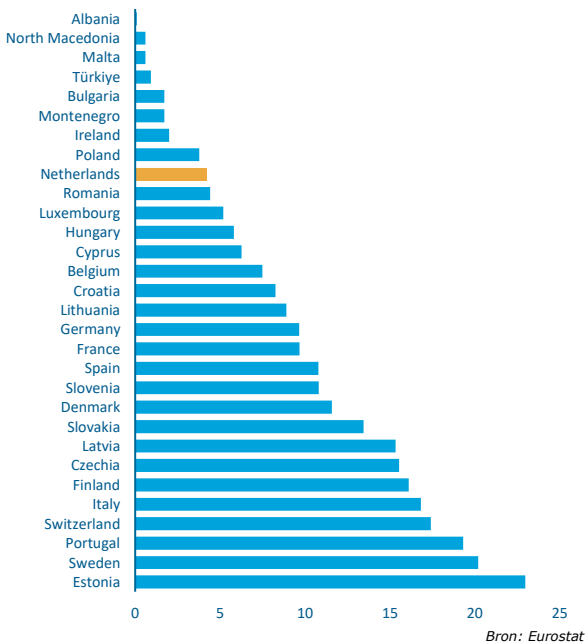
1.9.7 Grootvee-eenheden per hectare en landbouwgrondprijzen per hectare in duizenden euro's in Europese landen in 2020

Bron: Wellen, de Jong, van Dijk en Schellekens (2023) ESB

Hoge landbouwgrondprijzen kunnen extensivering in de weg staan. Het aandeel biologische boeren in Nederland is in Europees perspectief laag.

1.9.8 Aandeel biologische landbouwgrond in totale landbouwgrond in 2021

1.10 Welzijn en gezondheid

1.10.1 Kerncijfers welzijn en gezondheid

In % personen	2020	2021	2022
Gelukkig	86,8	86,4	86,1
Tevreden met het leven	84,8	83,6	83,4
Levensverwachting vrouw in jaren	83,08	82,99	83,09
Gezonde levensverwachting vrouw in jaren	65,8	65,1	62,3
Levensverwachting man in jaren	79,67	79,68	80,1
Gezonde levensverwachting man in jaren	66,4	65,4	63,4
Personen met goede gezondheidstoestand	81,5	80,5	77,2
Overgewicht	44,3	48,2	51,1
Psychische klachten, 12 plus	11,9	15,1	13,8
Ziekteverzuimpercentage alle bedrijfstakken	4,3	4,6	5,2
Minstens 1x per week contact met familieleden	50	49,9	50,9
Minstens 1x per week contact met vrienden	45,6	45,3	45,7
Deelname aan verenigingen (wekelijks)	32,7	31,8	30,2
Personen met vrijwilligerswerk	43,8	38,9	41,2
Vertrouwen in andere mensen	63	66,3	68,4
Vertrouwen in de Tweede Kamer	53,2	42,3	28,4
Vertrouwen in de pers	39,3	45,9	39,3
Vertrouwen in de Europese Unie	48,1	53,4	46,3

Bron: CBS

Nederland scoort relatief goed op welzijn in internationale vergelijkingen.

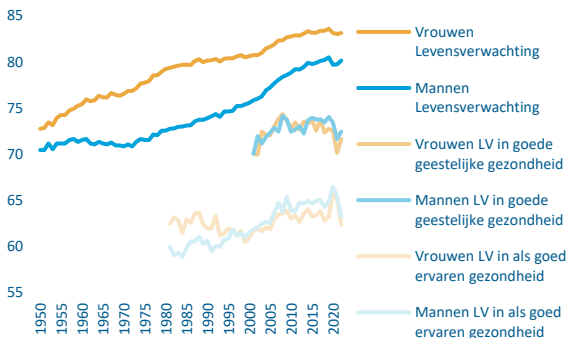
1.10.2 Positie Nederland op welzijns-ranglijsten

Bron: OESO, Unicef, World Happiness Report, Human Development Index

De levensverwachting en levensjaren in goede (geestelijke) gezondheid zijn hoog, maar er was sprake van een dip ten tijde van de coronapandemie.

1.10.3 Levensverwachting, levensjaren in goed ervaren gezondheid en levensjaren in goede gezondheid

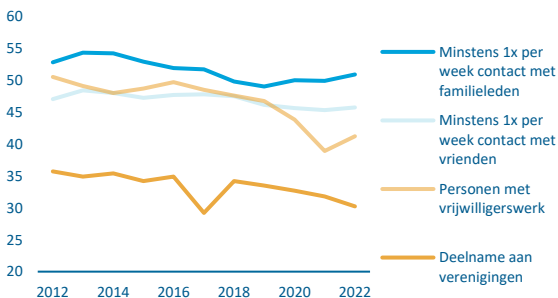

Bron: CBS

Sociaal contact en maatschappelijke participatie laten een licht dalende trend zien.

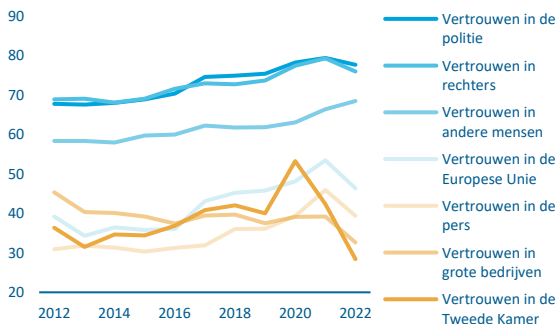
1.10.4 Sociaal contact en maatschappelijke participatie, % personen

Bron: CBS

Het vertrouwen in andere mensen neemt toe en in instituties neemt af. Vooral het vertrouwen in de Tweede Kamer daalt al 2 jaar sterk.

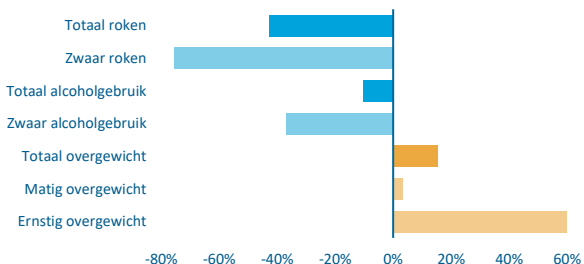
1.10.5 Vertrouwen in mensen en organisaties, in %

Bron: CBS

Alcoholgebruik en roken zijn afgenomen sinds 2000. Matig en vooral ernstig overgewicht zijn echter gestegen.

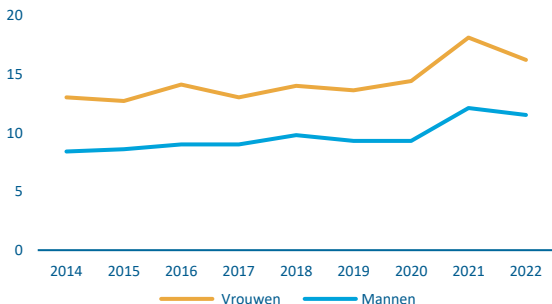
1.10.6 Procentuele verandering in roken, alcoholgebruik (16 jaar en ouder) en overgewicht (20 jaar en ouder) tussen 2000 en 2022.

Bron: CBS

De mentale gezondheid in Nederland bereikte een dieptepunt in 2021. Vrouwen ervaren meer psychische klachten dan mannen.

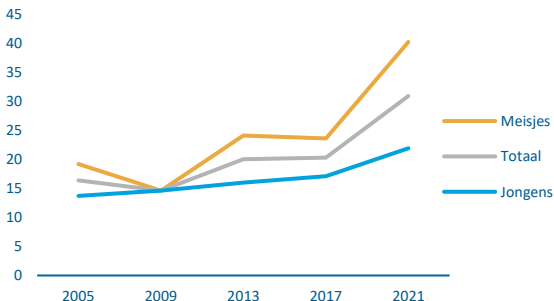
1.10.7 Psychische klachten naar geslacht bij personen van 12 jaar en ouder op basis van de Mental Health Inventory (MHI), in %

Bron: CBS

Tussen 2005 en 2021 zien we een sterke toename in mentale problemen bij scholieren, met name bij meisjes.

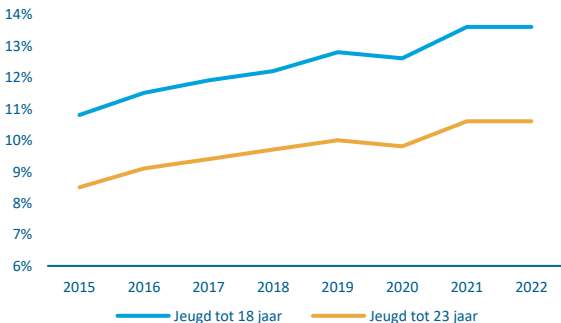
1.10.8 Percentage scholieren (12-16 jaar) met mentale problemen

Bron: HBSC 2021 Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland

De vraag naar jeugdzorg onder jongeren stijgt al een langere periode. In 2022 kwam meer dan 13% van de jeugd tot 18 jaar in aanraking met jeugdzorg.

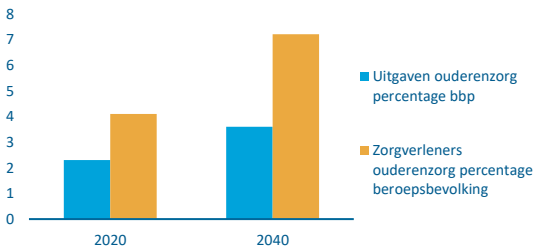
1.10.9 Jeugd met jeugdzorg, in %

Bron: Nederlands Jeugdinstituut

Ook onder ouderen wordt een stijging in de zorgvraag voorzien. De uitgaven en de arbeidsinzet zullen bij voortzetting van het huidig beleid bijna verdubbelen.

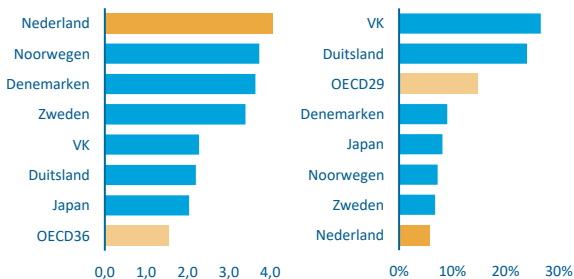
1.10.10 Raming uitgaven aan ouderenzorg als percentage bbp en raming aandeel beroepsbevolking werkzaam in ouderenzorg in 2040

Bron: IBO Ouderenzorg, OESO

De uitgaven aan ouderenzorg zijn in Nederland in internationaal perspectief relatief hoog, terwijl de eigen betalingen juist relatief laag zijn.

1.10.11 Totale collectieve uitgaven aan ouderenzorg (links in EUR mld.) en eigen betalingen aan ouderenzorg en ondersteuning (rechts in %) in internationaal perspectief

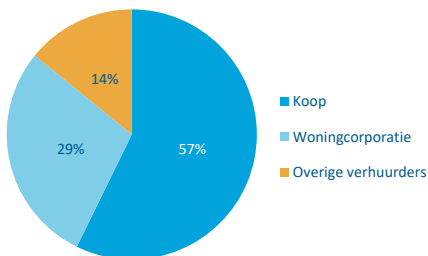

Bron: IBO ouderenzorg, OESO

1.11 Huizenmarkt en huizenbezit

Meer dan de helft van de Nederlandse huizenmarkt bestaat uit koopwoningen.

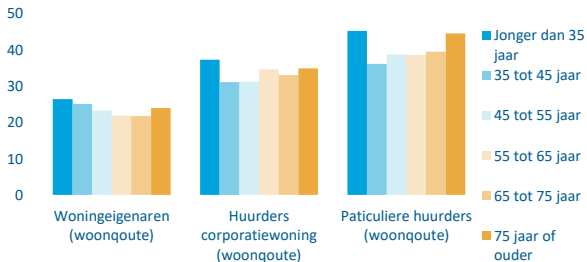
1.11.1 Woningvoorraad naar eigenaar, 2022

Bron: CBS

Woningeigenaren besteden een kleiner deel van hun inkomen aan wonen dan huurders. Dit aandeel stijgt bij huurders en woningeigenaren als de mogelijkheid om zelfstandig te wonen afneemt.

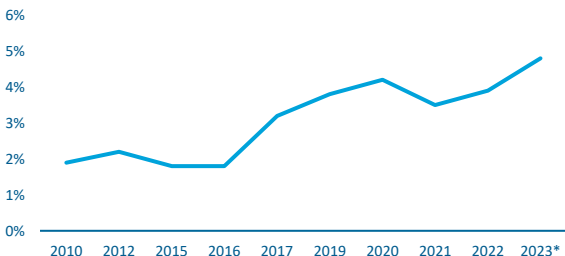
1.11.2 Woonquote (woonlasten als % van besteedbaar inkomen) naar leeftijd en woningtype in 2021

Bron: CBS

Het woningtekort is sinds 2017 sterk toegenomen...

1.11.3 Woningtekort (som van de huishoudens van 25 jaar en ouder in 'atypische huishoudens' en saldo van starters en woningverlaters, minus de 'langdurige leegstand') sinds 2010 als percentage van de totale woningvoorraad

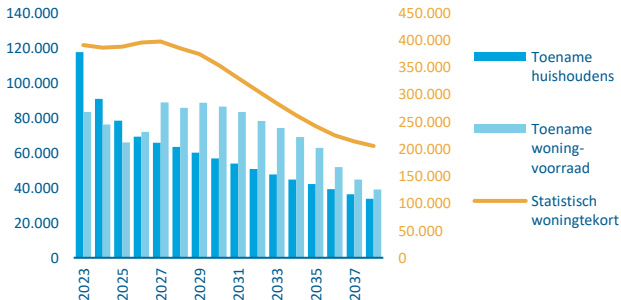

*Voorlopige cijfers

Bron: ABF Primos

... en neemt naar verwachting pas ná 2027 af, vanwege de verwachte dip in bouwproductie en het gestaag toenemend aantal huishoudens.

1.11.4 Toename huishoudens (links), toename woningvoorraad (links) en statistisch woningtekort (rechts).

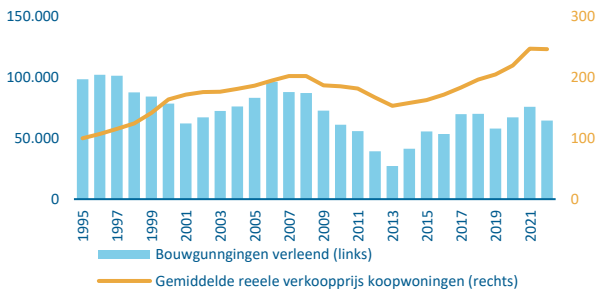

Data telt niet op, ook andere factoren zijn van invloed op het woningtekort.

Bron: ABF Primos

Ondanks de grote vraag naar woningen en de sterk gestegen woningprijzen beweegt het aantal afgegeven bouwvergunningen nauwelijks mee.

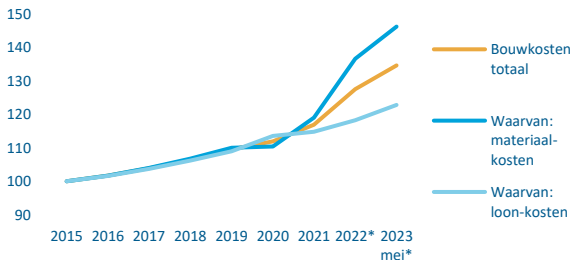
1.11.5 Gemiddelde reële verkoopprijs koopwoningen (rechts, index 1995=100) en aantal verleende bouwvergunningen per jaar (links)

Bron: CBS

Tegelijkertijd zijn de kosten voor het bouwen van een nieuwe woning meer dan 30% gestegen sinds 2015, bijna de helft van die stijging vond plaats sinds 2021.

1.11.6 Bouwkosten over tijd, bestaande uit loonkosten en materiaalkosten, 2015=100

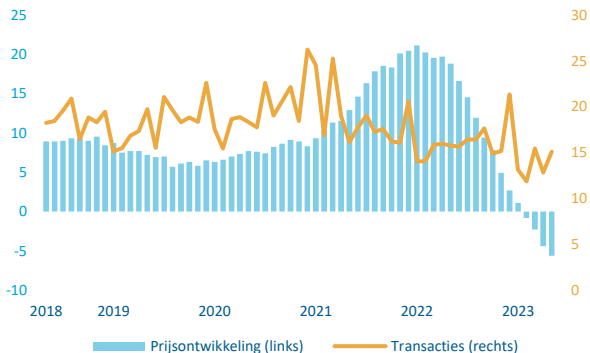

*Voorlopige cijfers

Bron: CBS

Voor het eerst in jaren zijn de prijzen van bestaande koopwoningen gedaald ten opzichte van het jaar ervoor, vooral als gevolg van de gestegen rente.

1.11.7 Jaar-op-jaar procentuele prijsontwikkeling op maandbasis van koopwoningen (links) en aantal duizenden transacties per maand (rechts)

Bron: CBS

Hoofdstuk 2 - Overheidsfinanciën

2.1 Saldo en schuld

2.1.1 EMU-saldo en schuld (2023 en 2024)

	2023	2024
	<i>In miljarden euro</i>	
Overheidsinkomsten (belastingen en sociale premies)	386,5	402,9
Reguliere netto-uitgaven onder het uitgavenplafond	375,7	413,1
Rijksbegroting	170,9	176,2
Sociale zekerheid	98,9	108,9
Zorg	87,8	97,8
Investeringen	18,1	30,3
Steunmaatregelen corona relevant voor het EMU-saldo (uitgaven)	3,0	0,5
Overige netto-uitgaven en correcties relevant voor het EMU-saldo	23,1	19,9
Totale netto-uitgaven relevant voor het EMU-saldo	401,8	433,6
EMU-saldo centrale overheid	-15,3	-30,6
EMU-saldo decentrale overheden	-1,0	-1,1
EMU-saldo collectieve sector	-16,4	-31,7
EMU-saldo collectieve sector (in procenten bbp)	-1,6%	-2,9%
EMU-schuld collectieve sector	489,9	509,5
EMU-schuld collectieve sector (in procenten bbp)	47,6%	47,3%
Bruto binnenlands product (bbp)	1.028	1.078

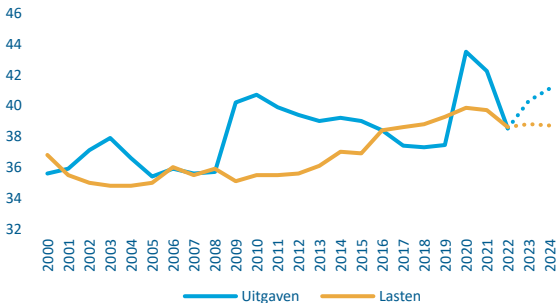
Het EMU-saldo, oftewel het begrotingssaldo, is het verschil tussen inkomsten en uitgaven van de overheid.

De EMU-schuld, oftewel de overheidsschuld, is het totaal van de uitstaande leningen ten laste van de gehele collectieve sector. Dit is de optelsom van de uitstaande leningen ten laste van het Rijk, de sociale fondsen en de lokale overheden, minus de onderlinge schuldverhoudingen tussen deze drie sub sectoren.

Bron: Ministerie van Financiën

Overheidsuitgaven en inkomsten waren in 2022 in balans, in 2023 en 2024 geeft de overheid waarschijnlijk meer uit dan dat er binnenkomt...

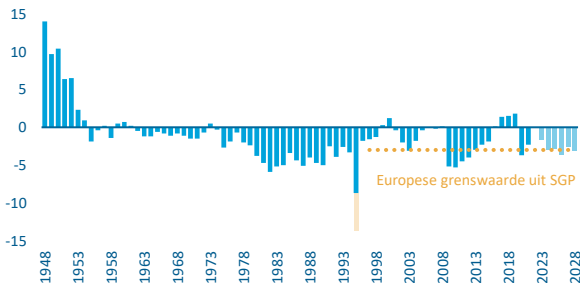
2.1.2 Uitgaven- en lastenquote (in % bbp)

Bron: CPB

...hierdoor zal het begrotingstekort oplopen.

2.1.3 Ontwikkeling EMU-saldo (in % bbp)

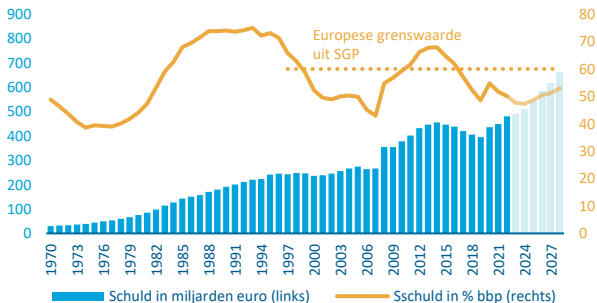

Het EMU-saldo 1995 wordt vertekend door een eenmalige uitgave van 4,9% bbp vanwege de balansverkorting tussen Rijk en woningcorporaties in dat jaar.

Bron: Ministerie van Financiën en CBS

De overheidsschuld als percentage van bbp is afgenomen en nog ruim onder de in de EU afgesproken grens van 60%.

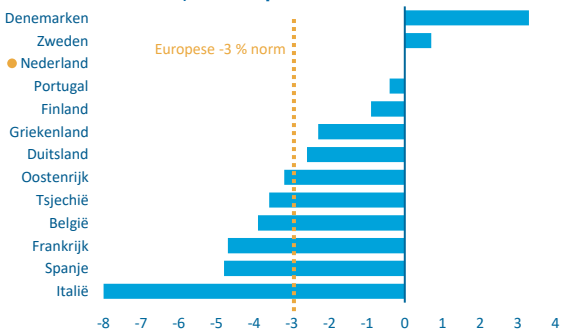
2.1.4 Ontwikkeling EMU-schuld, miljarden (links) en % bbp (rechts)

Bron: Ministerie van Financiën en CBS

Omdat uitgaven en inkomsten in 2022 ongeveer gelijk waren, had Nederland geen begrotingstekort.

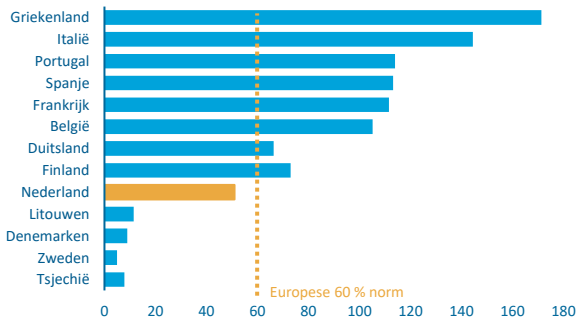
2.1.5 EMU-saldo 2022, in % bbp

Bron: Eurostat

De EMU-schuld is laag vergeleken met andere landen.

2.1.6 EMU-schuld 2022, in % bbp

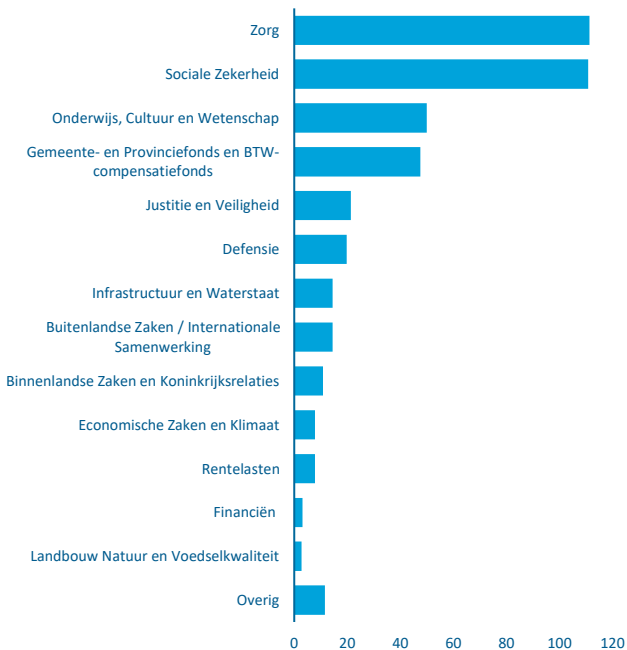
Bron: Eurostat

2.2 Overheidsuitgaven 2024

2.2.1 Uitgaven 2024 (in miljard euro)

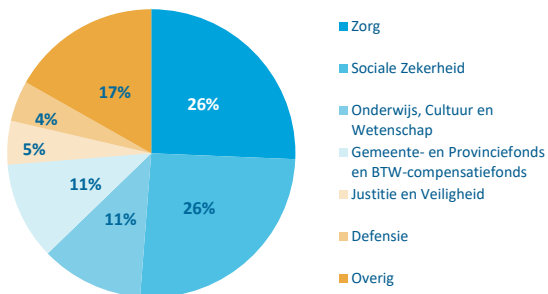
Totaal: 433,6 miljard euro

Bron: Ministerie van Financiën

2.2.2 Verdeling collectieve uitgaven 2024

Totaal: 433,6 miljard euro

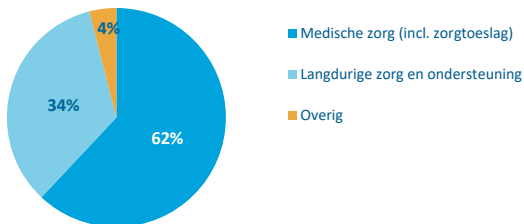

Bron: Ministerie van Financiën

2.3 VWS

2.3.1 Verdeling uitgaven VWS 2024

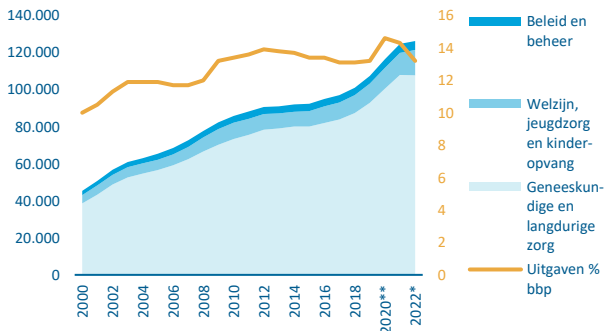
Totaal: 111,3 miljard euro

Bron: Ministerie van Financiën

De zorguitgaven namen in 2022 met 2,2% toe, maar het aandeel van zorguitgaven in het bbp nam af.

2.3.2 Uitgaven aan gezondheidszorg en welzijn in EUR mln. (links, nominaal) en uitgaven aan gezondheidszorg en welzijn als percentage van het bbp (rechts)

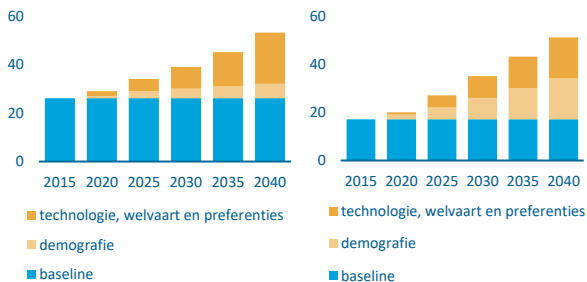
Ook kinderopvang en welzijn vallen onder zorguitgaven. Het CBS kijkt naar de uitgaven van de overheid, verzekeraars en personen. * Voorlopige cijfers. ** Nader voorlopige cijfers

Bron: CBS

Verwacht wordt dat zorguitgaven in de ouderenzorg vooral blijven stijgen vanwege vergrijzing en in de ziekenhuiszorg vanwege onder andere nieuwe duurdere behandelmethodes.

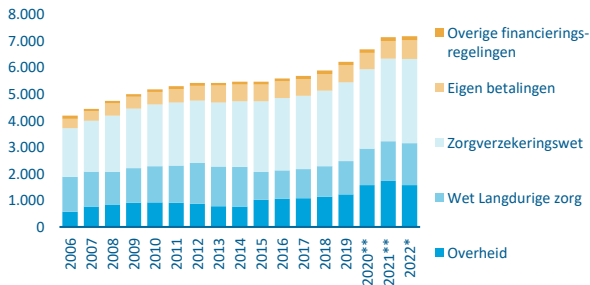
2.3.3 Raming ontwikkeling uitgaven ziekenhuiszorg (links) en ouderenzorg (rechts) in miljarden

Bron: RIVM (interne notitie), van der Valk & van Dijk (2022) ESB

De zorgkosten per hoofd van de bevolking waren in 2022 iets meer dan 7000 euro. Het grootste deel van deze zorgkosten wordt gefinancierd via de Zorgverzekeringswet.

2.3.4 Zorgkosten per Nederlander uitgesplitst naar wijze van financiering

* Voorlopige cijfers. ** Nader voorlopige cijfers

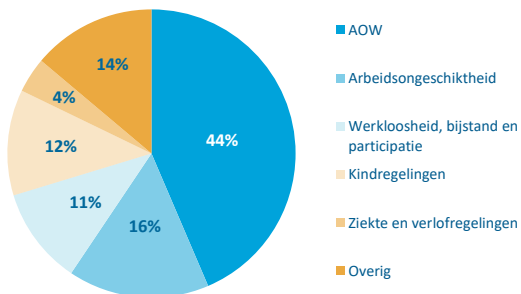
Bron: CBS

2.4 SZW

2.4.1 Verdeling uitgaven SZW 2024

Totaal: 110,9 miljard euro

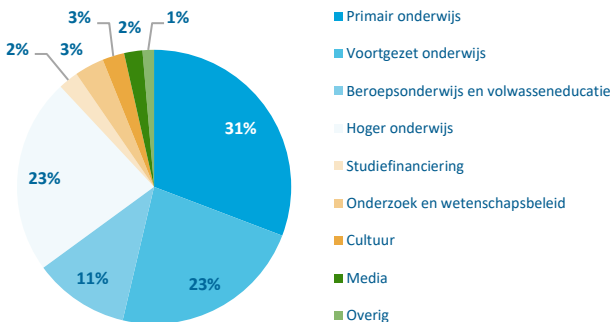
Bron: Ministerie van Financiën

2.5 OCW

2.5.1 Verdeling uitgaven OCW 2024

Totaal: 50,0 miljard euro

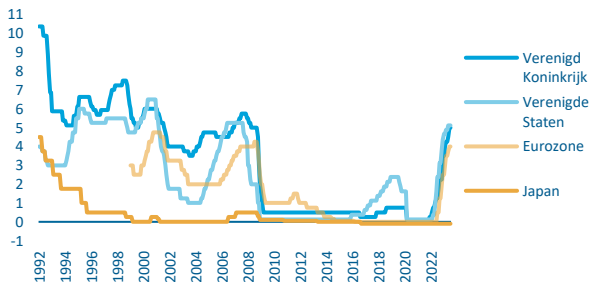

Bron: Ministerie van Financiën

2.6 Rentelasten

Vanwege de stijgende inflatie hebben centrale banken hun beleidsrente verhoogd. De ECB voor het eerst sinds 2011.

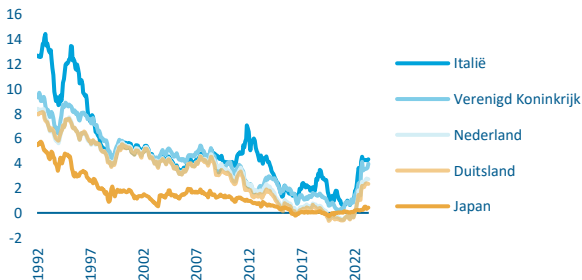
2.6.1 Beleidsrentes centrale banken van het Verenigd Koninkrijk, Japan, de Verenigde Staten en de Eurozone

Bron: Bloomberg

De rentes op staatsobligaties nemen weer toe en de verschillen in rente tussen Europese landen groeien.

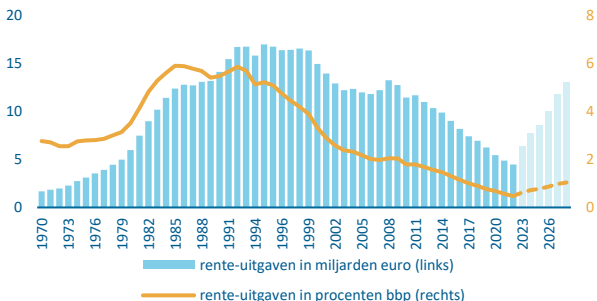
2.6.2 Rentes op staatsobligaties van Frankrijk, Duitsland, Italië, Japan, Nederland, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten

Bron: OESO

De oplopende rentes hebben als gevolg dat de nominale en absolute rentelasten van de Rijksoverheid voor het eerst in lange tijd zijn gestegen.

2.6.3 Rentelasten Staatsschuld als percentage van het bbp en nominaal

Bron: Eurostat + Financieel Jaarverslag Rijk

2.7 Overheidsinkomsten

2.7.1 Inkomsten 2024

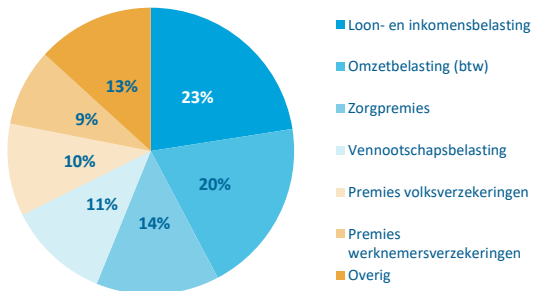
Totaal: 403 miljard euro

Bron: Ministerie van Financiën

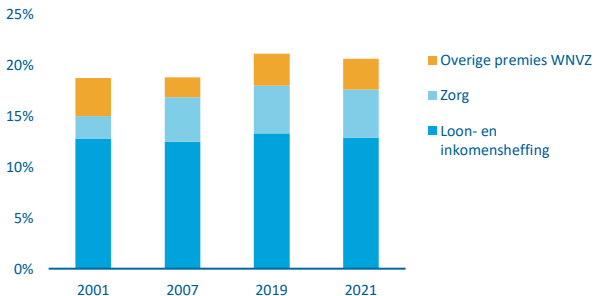
2.7.2 Verdeling overheidsinkomsten 2024

Totaal: 403 miljard euro

Bron: Ministerie van Financiën

2.7.3 Uitsplitsing belasting op arbeid als percentage bbp, 2021

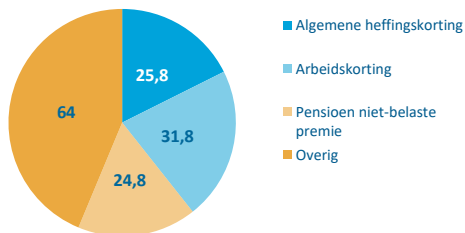

Bron: Ministerie van Financiën

Fiscale regelingen zijn faciliteiten die belastingontvangsten verminderen. De arbeidskorting, algemene heffingskorting en pensioenregeling zijn meer dan de helft van de budgettaire omvang.

2.7.4 Budgettair beslag fiscale regelingen (in mld. euro), 2023

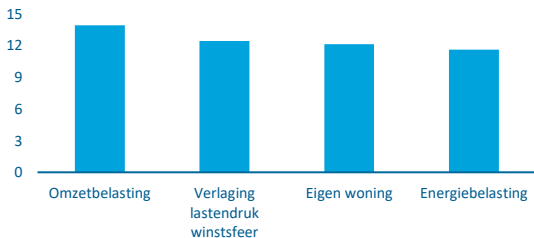
Totaal: 146,4 miljard euro

Bron: Ministerie van Financiën

Daarnaast zit een groot deel van de budgettaire omvang van fiscale regelingen binnen de omzetbelasting (btw), lastendruk winstsfeer, eigen woning en energiebelasting.

2.7.5 Budgettaire omvang fiscale regelingen (per categorie in mld. Euro), 2023

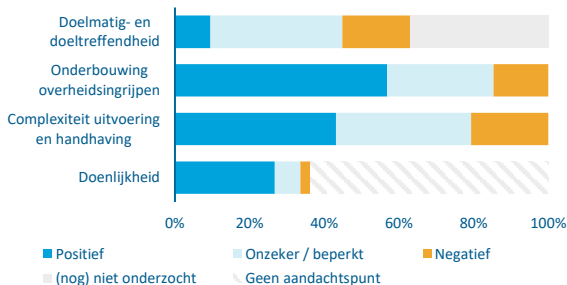

Bron: Ministerie van Financiën

In het rapport aanpak fiscale regelingen zijn 116 fiscale regelingen beoordeeld. Een groot deel blijkt niet doeltreffend en doelmatig of onzeker (geen hard oordeel mogelijk).

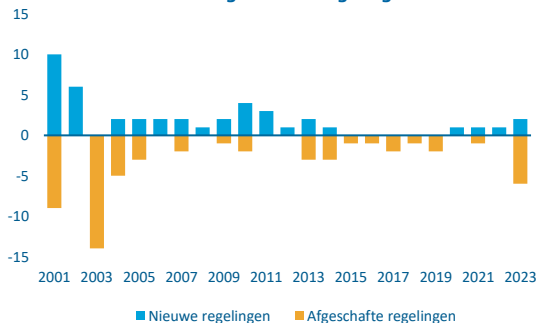
2.7.6 Opgetelde beoordeling 116 regelingen per criterium

Bron: Ambtelijk rapport Aanpak Fiscale Regelingen

Het rapport concludeert ook dat er sinds 2003 ongeveer evenveel regelingen zijn bijgekomen als afgeschaft. Het fiscale stelsel is sinds 2001 dus beperkt vereenvoudigd.

2.7.7 Aantal nieuwe en afgeschafte regelingen sinds 2001

Bron: Ambtelijk rapport Aanpak Fiscale Regelingen

2.8 Directe belastingen

A. Loon- en inkomstenbelasting

2.8.1 Box 1: Belastbaar inkomen uit werk en woning

	Inkomen (jaarbasis)	Belastingtarief 2024 (incl. premie volksverzekeringen)
Schijf 1	Tot 75.624	36,97%
Schijf 2	Vanaf 75.624	49,50%

2.8.2 Box 2: Aanmerkelijk belang

In 2023 bedraagt het tarief 26,9%. Vanaf 2024 wordt er een gedifferentieerd tarief ingevoerd waarbij inkomen tot € 67.000 wordt belast tegen een tarief van 24,5% en inkomen boven € 67.000 wordt belast tegen een tarief van 31%.

Er is sprake van een aanmerkelijk belang als een belastingplichtige al dan niet tezamen met zijn partner een belang (bijvoorbeeld aandelen) van ten minste 5% houdt in een vennootschap. Hierbij dienen indirecte belangen, zoals optierechten, ook meegerekend te worden.

De belasting in box 2 wordt geheven over het inkomen uit aanmerkelijk belang verminderd met de te verrekenen verliezen. Het inkomen uit aanmerkelijk belang is het gezamenlijke bedrag van:

- de reguliere voordelen, zoals dividend; en
- de vervreemdingsvoordelen, zoals de verkoopwinst op aandelen.

2.8.3 Box 3: Forfaitair rendement sparen en beleggen

	2023	2024
Heffingsvrij vermogen per persoon	€ 57.000	€ 57.000
Forfaits per vermogensbestanddeel		
Schulden	Volgt begin '24	Volgt begin '25
Spaar- en banktegoeden	Volgt begin '24	Volgt begin '25
Overig bezit	6,17%	6,04%
Belastingtarief	32%	34%

In box 3 worden inkomsten uit vermogen forfaitair bepaald. Hierbij wordt aan spaartegoeden, schulden en overige bezittingen een apart forfaitair rendement toegekend. In 2023 bedroeg het heffingsvrij vermogen € 57.000. De forfaitaire rendementspercentages voor dit jaar worden begin 2024 bekend gemaakt. Het tarief bedraagt 32%. In 2024 wordt het heffingsvrije vermogen niet geïndexeerd en blijft gelijk aan € 57.000. Het tarief wordt met twee procentpunten verhoogd naar 34%.

2.8.4 Heffingskortingen

	2023	2024
Maximale algemene heffingskorting	€ 3.070	€ 3.374
Inkomensgrens afbouw algemene heffingskorting	€ 22.660	€ 24.904
Maximale arbeidskorting	€ 5.052	€ 5.553
Inkomensgrens afbouw arbeidskorting	€ 37.691	€ 39.898
Afbouwpercentage arbeidskorting	6,51%	6,51%
Ouderenkorting	€ 1.835	€ 2.107
Afbouwpercentage ouderenkorting	15%	15%
Ouderenkorting hoog inkomen	€ 0	€ 0
Inkomensgrens (afbouw) ouderenkorting	€ 40.888	€ 44.936
Alleenstaande ouderenkorting	€ 478	€ 526
Inkomensafhankelijke combinatiekorting	€ 2.694	€ 2.961
Opbouw inkomensafhankelijke combinatiekorting	11,45%	11,45%

2.8.5 Zelfstandigen

	2023	2024
Zelfstandigenaftrek	€ 5.030	€ 3.750
Startersaftrek	€ 2.123	€ 2.123
MKB-winstvrijstelling	14%	12,7%

B. Vennootschapsbelasting

2.8.6 Schijftarieven vennootschapsbelasting

	Grensbedrag	Tarief 2023	Tarief 2024
Schijf 1	€0 tot €200.000	19%	19%
Schijf 2	€200.000 en hoger	25,8%	25,8%

2.8.7. Innovatiebox

De innovatiebox is ingevoerd om innovatief onderzoek door ondernemers fiscaal te stimuleren. Alle winsten die worden behaald met innovatieve activiteiten, vallen in deze box. Voor deze winsten is het tarief van de van de vennootschapsbelasting dan:

	2023	2024
Tarief	9%	9%

C. Dividendbelasting

Het tarief voor de dividendbelasting bedraagt in 2023 en 2024 15%.

D. Schenk- en erfbelasting

2.8.8 Tarieven schenk- en erfbelasting 2023

Grensbedrag	Tariefgroep 1 partners en kinderen	Tariefgroep 1a (achter)klein- kinderen	Tariefgroep 2 overige verkrijgers
0 - € 138.642	10%	18%	30%
≥ € 138.642	20%	36%	40%

2.8.9 Tarieven schenk- en erfbelasting 2024

Grensbedrag	Tariefgroep 1 partners en kinderen	Tariefgroep 1a (achter)klein- kinderen	Tariefgroep 2 overige verkrijgers
0 - € 152.368	10%	18%	30%
≥ € 152.368	20%	36%	40%

2.9 Wijzigingen directe belastingen

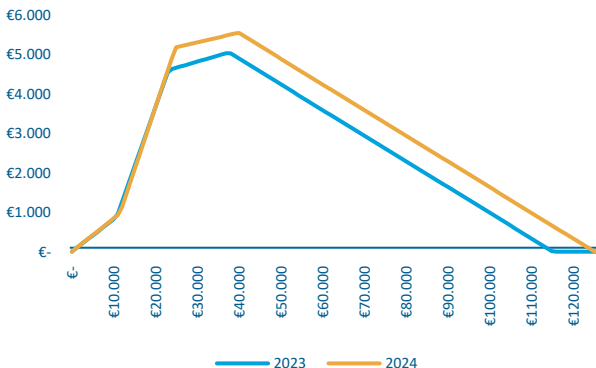
In 2024 stijgt het basistarief in de inkomstenbelasting naar 36,97%...

2.9.1 Tarieven box 1

	2023	2024
Basistarief	36,93%	36,97%
Toptarief	49,5%	49,5%

... en stijgt de arbeidskorting bij het tweede knikpunt met € 115.

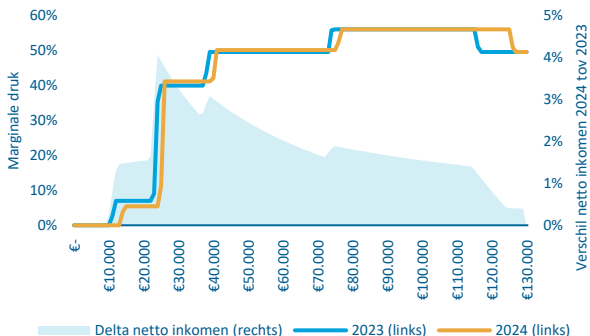
2.9.2 Hooge van de arbeidskorting (y-as) naar inkomen (x-as)

Bron: Ministerie van Financiën

Deze maatregelen hebben effect op de marginale belastingdruk en het netto-inkomen.

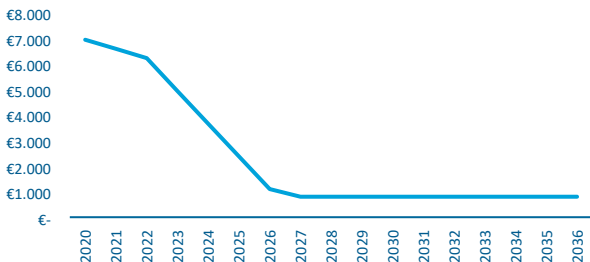
2.9.3 Marginale belastingdruk (links) en toename netto-inkomen (rechts) bij alleenstaande zonder kinderen

Bron: Ministerie van Financiën

Sinds 2023 wordt de zelfstandigenaftrek verder en sneller verlaagd om het verschil in fiscale behandeling tussen zelfstandigen en werknemers te verkleinen. In 2024 wordt de zelfstandigenaftrek met € 1.280 verlaagd.

2.9.4 Zelfstandigenaftrek

Bron: Ministerie van Financiën

2.10 Indirecte belastingen

A. Omzetbelasting

Producten verlaagd btw-tarief

- Voedingsmiddelen en water
- Agrarische goederen en sierteelt
- Geneesmiddelen en hulpmiddelen
- Kunst, antiek en verzamelvoorwerpen
- Boeken en periodieken

Diensten verlaagd btw-tarief

- Logieverstrekking
- Cultuur en recreatie
- Arbeidsintensieve diensten
- Werkzaamheden aan woningen
- Personenvervoer

	2023	2024
Algemeen tarief	21%	21%
Verlaagd tarief	9%	9%

B. Accijnzen

	Kosten in €
Alcoholaccijnzen (per glas)	
Accijnzen glas bier	€ 0,11
Accijnzen glas wijn	€ 0,09
Accijnzen glas sterke drank	€ 0,24
Tabaksaccijnzen	
Shag (pakje 50 gram)	€ 16,95
Accijnzen sigaretten, 20 stuks	€ 7,48
Brandstofaccijnzen (per liter, excl. btw en voorraadheffing)	
Benzine (Euro loodvrij)	€ 0,96
Diesel	€ 0,63
LPG (1 liter = 0,54 kg)	€ 0,23

C. Overdrachtsbelasting

In 2023 en 2024 gelden er twee tarieven binnen de overdrachtsbelasting. Als een koper van een woning zelf voor een langere tijd in de gekochte woning gaat wonen én geen aanspraak kan maken op de startersvrijstelling, geldt er een tarief van 2%. Over alle andere onroerende zaken geldt een tarief van 10,4%.

Uitgave

Ministerie van Financiën